

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANABİLİM DALI
SERAMİK BİLİM DALI

**ANA TANRIÇA KÜLTÜNÜN ÇAĞDAŞ SERAMİK
SANATINDA YANSIMALARI**

HALİL İBRAHİM TUNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ.DR. MİNE ÜLKÜ ÖZTÜRK

KONYA-2023

 KONYA	T.C. NECMETİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

BİLİMSEL ETİK

Öğrencinin	Adı Soyadı	HALİL İBRAHİM TUNÇ		
	Numarası	18810271004		
	Ana Bilim /BilimDalı	SERAMİK/ SERAMİK		
	Programı	Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ANA TANRIÇA KÜLTÜNÜN ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA YANSIMALARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

HALİL İBRAHİM TUNÇ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Öğrencinin	Adı Soyadı	HALİL İBRAHİM TUNÇ		
	Numarası	18810271004		
	Ana Bilim/Bilim Dalı	SERAMİK/ SERAMİK		
	Programı	Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mine Ülkü ÖZTÜRK		
Tezin Adı	ANA TANRIÇA KÜLTÜNÜN ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA YANSIMALARI			

ÖZET

“Ana Tanrıça Kültürünün Çağdaş Seramik Sanatında Yansımaları” isimli tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın konusu, tarih boyunca birçok kültürde kendine yer bulmuş olan ve insanların inanç duygusunun dışı vuruşunun bir şekli olarak karşımıza çıkan Ana Tanrıça Kültürünün çağdaş seramik şekillendirme tarzında incelenmesi oluşturmuştur.

Birinci bölümde; dünya sanat tarihindeki Ana Tanrıça sembolünün arkeolojik olarak araştırılması sonucu incelenip tarihsel, kültürel ve bölgesel olarak ayrılıp alt başlıklarda, bulunan sanat eserleri bağlamında Ana Tanrıçanın yazılı eserler yardımı ile anlatılması amaçlanmıştır.

İkinci bölümde; çağdaş seramik sanatçıları bağlamında Ana Tanrıça kültürünün etkisinde kalarak yahut bu konudan yola çıkarak seramik eserler ortaya koyan sanatçıların, Anadolu ve başka bölgelerde incelenmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde; Ana Tanrıçadan hareketle kişisel olarak tasarım, eskiz ve uygulama Aşamaları aktarılmıştır.

Tezin sonuç kısmında, araştırma ve uygulamada elde edilen bilgiler, üretilen Ana Tanrıça seramik eserlerinin kapsamı, ulaşılan sonuçlar ve tecrübelerle değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ana Tanrıça, Seramik, Çağdaş Seramik, Seramik Tasarım

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Author	Name and Surname	HALİL İBRAHİM TUNÇ		
	Student Number	18810271004		
	Department	CERAMIC		
	Study Programme	Master's Degree (M.A)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D)		
	Supervisor	Doç. Dr. Mine Ülkü ÖZTÜRK		
Title of the Thesis/Dissertation	REFLECTIONS OF THE CULT OF THE MOTHER GODDESS IN CONTEMPORARY CERAMIC ART			

ABSTRACT

The thesis named “Reflections of the Mother Goddess Cult in Contemporary Ceramic Art” consists of three main parts. The subject of this study is the examination of the Mother Goddess Cult, which has found its place in many cultures throughout history and is a form of expression of people's sense of faith, in the contemporary ceramic shaping style.

In the first part; It is aimed to explain the Mother Goddess symbol in the history of world art with the help of the written works, in the context of the works found, in the sub-titles, which are examined as a result of the archaeological research of the Mother Goddess symbol and divided into historical, cultural and regional.

In the second part; In the context of contemporary ceramic artists, it is aimed to examine the artists who produced ceramic works under the influence of the cult of the Mother Goddess or based on this subject, in Anatolia and other regions.

In the third part; Starting from the Mother Goddess, the stages of design, sketch and application were conveyed personally.

In the conclusion part of the thesis, the information obtained in research and practice, the scope of the produced Mother Goddess ceramic works, the results and experiences are

mentioned.Keywords: Mother Goddess, Ceramics, Contemporary Ceramics, Ceramic Design

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ.....	1
GÖRSELLER TABLOSU.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	5
1.1. Problem Cümlesi.....	5
1.2. Amaç.....	5
1.3. Önem.....	6
1.4. Sınırlılıklar ve Sayılıtlar.....	6
1.5. Yöntem.....	7

İKİNCİ BÖLÜM-KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. DÜNYA SANAT TARİHİNDE ANA TANRIÇA KÜLTÜ

2.1. Anadolu'da Ana Tanrıça.....	8
2.1.1. Hatti Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	8
2.1.2. Hurri Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	9
2.1.3. Hitit Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	9
2.1.4. Urartu Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	11
2.1.5. Firig Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	11
2.1.6. Lidya Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	12
2.1.7. Likya Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	14
2.1.8. Yunan Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	14
2.2. Avrupa'da Ana Tanrıça Kültü.....	15
2.2.1. Avrupa Yunan Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	15

2.2.1.1. Tanrıça Artemis.....	16
2.2.2. Etrüsk Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	17
2.2.2.1. Tanrıça Uni.....	18
2.2.3. Roma Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	19
2.2.3.1. Tanrıça Kibele ve Attis.....	20
2.3. Mezopotamya’da Ana Tanrıça Kültü.....	21
2.3.1. Sümer Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	21
2.3.1.1. Tanrıça İnanna.....	22
2.3.2. Mısır Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	23
2.3.2.1. Tanrıça İsis.....	24
2.3.3. Kenan Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	25
2.3.3.1. Tanrıça Anat.....	25
2.3.3.2. Tanrıça Asherah.....	26
2.3.4. Hitit Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	27
2.3.4.1. Tanrıça Hannahanna.....	28
2.4. Hindistan’da Ana Tanrıça Kültü.....	28
2.4.1. Hindu Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	28
2.4.1.1. Tanrıça Lakshmi.....	29
2.4.1.2. Tanrıça Parvati.....	30
2.5. Uzak Doğu’da Ana Tanrıça Kültü.....	31
2.5.1. Çin Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	31
2.5.1.1. Tanrıça Jiu Tian Xuannu.....	32
2.5.2. Japon Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	33
2.5.2.1. Tanrıça Amaterasu.....	34
2.6. Amerika’da Ana Tanrıça Kültü.....	35
2.6.1. Maya Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	35
2.6.1.1. Tanrıça Ixchel.....	36

2.6.2. Aztek Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	36
2.6.2.1. Tanrıça Chalchiuhtlicue.....	37
2.6.2.2. Tanrıça Chicomecoatls.....	38
2.6.2.3. Tanrıça Cihuacoatl.....	39
2.6.2.4. Tanrıça Coatlicue.....	39
2.6.3. İnkâ Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı.....	40
2.6.3.1. Tanrıça Mama Quilla.....	41
2.6.3.2. Tanrıça Pachamama.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-BULGULAR VE YORUM

3.ANA TANRIÇA VE ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDAN ÖRNEKLER

3.1. Ana Tanrıça Formunu Kullanan Uluslararası Seramik Sanatçıları.....	43
3.1.1. Rudy Atio.....	43
3.1.2. Irma Garcia Blanco.....	45
3.1.3. Jose Luis Yamanaque.....	46
3.1.4. Sandy Brown.....	47
3.1.5. Kukuli Velarde.....	50
3.1.6. Mihail Chemiakin.....	52
3.2. Türkiye’de Ana Tanrıça Formunu Eserlerinde Kullanan Seramik Sanatçıları.....	54
3.2.1. Sadi Diren.....	54
3.2.2. Erdiñç Bakla.....	56
3.2.3. Özdemir Yemenicioğlu.....	58
3.2.4. Gül Erali.....	60
3.2.5. Deniz Onur Erman.....	61
3.3. KİŞİSEL UYGULAMALAR.....	63
3.3.1. Şekillendirme ve Modelleme	64
3.3.2. Bisküvi Pişirimi ve Sür-sil Uygulama	72
3.3.2.1.Sür-Sil Uygulama.....	72

Sonuç.....	77
Kaynakça.....	79
İnternet Kaynakçası.....	82

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma, “*Ana Tanrıça Kültürünün Çağdaş Seramik Sanatındaki Yansımaları*”nı irdeleyerek, bu inanın ortaya çıktığı coğrafyalardaki toplumları nasıl etkilediği, sonucunda tapınım için ortaya çıkan figür ve heykelciklerin serüvenini, sanatçının malzemeye kattığı anlam ve ruhun malzeme olarak seramikle bağdaşarak nasıl bir sanat eserine dönüştüğünü göstermek amacı ile hazırlanmıştır.

Tez çalışma süreci boyunca benden destek ve anlayışını esirgemeyen aileme, nişanlıma tez danışmanım Doç. Dr. Mine Ülkü Öztürk ve kıymetli hocam Doç. Dr. Mahmut Sami Öztürk’e sonsuz minnetlerimi sunar, teşekkür ederim.

Halil İbrahim TUNÇ

Konya 2023

GÖRSELLER TABLOSU

Görsel 1. Stilize Kadın Heykelciği (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) Tunç Çağı.....	8
Görsel 2. Oturan Tanrıça Heykelciği (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)	10
Görsel 3. Tanrıça Kybele Heykelciği (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)	12
Görsel 4. Tanrıça Kybele, M.Ö. 499.....	13
Görsel 5. Efes Artemis Heykeli.....	15
Görsel 6. Artemis ve simge hayvanı geyik.....	17
Görsel 7. Vatikan Müzesi'nde bulunan Juno heykeli.....	19
Görsel 8. MÖ 1. yüzyıla ait mermer Kibele heykeli.....	21
Görsel 9. Uruk Vazosu'nda tasvir edilen İnanna, adakları kabul ederken.....	23
Görsel 10. İsis, Horus'u emziriyor (Louvre Müzesi)	24
Görsel 11. Suriye'de bulunan bronz anat figürini.....	26
Görsel 12. Tanrıça Asherah ya da Astarte'nin sırsız seramik heykeli.....	27
Görsel 13. Yazılıkaya'da (yeraltı dünyası) 12 tanrıyı betimleyen rölyef.....	28
Görsel 14. Vişnu ve Lakşimi Khujaraho Mahadeva Tapınağı.....	30
Görsel 15. Parvati Khajuraho.....	31
Görsel 16. Jiutian Xuannü, Water Margin'in 1829 Japon resimli kitabında tasvir edildiği şekliyle.....	33
Görsel 17. (tr.wikipedia.org,2023)	34
Görsel 18. (yucatanoday.com,2023)	36
Görsel 19. Chalchiuhtlicue (Minneapolis Sanat Enstitüsü)	37
Görsel 20. Mısır Tanrısı (Chicomecoatl), bazalt.....	38
Görsel 21. Cihuacoatl'in taş heykeli, bir yılan tarafından çevrelenmiş, sol elinde mısır tutuyor.....	39
Görsel 22. Coatlicue Heykeli (Mexico City Ulusal Antropoloji Müzesi)	40
Görsel 23. Mama Quilla figürlü altın bıçak sapı.....	42
Görsel 24. Rudy Autio(Astarte)	44
Görsel 25. Rudy Autio(Temple II).....	45
Görsel 26. www.flickr.com.....	46

Görsel 27. Jose Luis Yamanaque, 2011.....	47
Görsel 28. sandybrownarts.co.uk.....	48
Görsel 29. en.wikipedia.org	49
Görsel 30. www.kukulivelarde.com.....	50
Görsel 31. www.kukulivelarde.com.....	51
Görsel 32. Mihail Chemiakin (Cybele) 1993.....	53
Görsel 33. Sadi Diren, 1985.....	55
Görsel 34. Sadi Diren, 2007.....	56
Görsel 35. Erdiñç Bakla "Kapadokya Rüzgarı" 2015.....	57
Görsel 36. Erdiñç Bakla "Anadolu İdollerı" 2016.....	58
Görsel 37. http://lebriz.com/pages/exhibition.aspx?exhID=555&lang=TR&bhcp=1	59
Görsel 38. Gül Eralı, "Toprağın Tanrıçaları" 2004.....	60
Görsel 39. Gül Eralı, "Toprağın Tanrıçaları" 2004.....	60
Görsel 40. Deniz Onur Erman, Büyülü Bahçe Sergisi, 2012-2015.....	62
Görsel 41. Deniz Onur Erman, Büyülü Bahçe Sergisi, 2012-2015.....	62
Görsel 42. Atölye içi uygulama.....	64
Görsel 43. Atölye içi uygulama.....	65
Görsel 44. Kübik İdol Tasarımlar.....	66
Görsel 45. Tabak içi İdol Tasarım.....	67
Görsel 46. Tabak içi İdol Tasarım (Detay).....	67
Görsel 47. Kübik Tors Tasarım.....	68
Görsel 48. Kübik Tors Tasarım.....	68
Görsel 49. Kübik Tors Tasarım.....	69
Görsel 50. Kübik Tors Tasarım.....	69
Görsel 51. Kübik Tors Tasarım.....	70
Görsel 52. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	71
Görsel 53. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	71
Görsel 54. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	72

Görsel 55. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	73
Görsel 56. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	73
Görsel 57. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	74
Görsel 58. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	74
Görsel 59. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	75
Görsel 60. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları.....	75

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde; problem, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

İlk çağ insanları Tanrıçaları bolluk, bereket ve üreme ile ilişkilendirmiş, bunu yaparken Tanrıça modelini doğum olayının kutsallığını kadın ile özdeşleştirmiştir. Kadının doğumunun anlaşılamayan bir olgu ile hareket etmesi, insanda yücelik sıfatı ile karşılandığından bu verimliliği doğaüstü güçlere bağlama yöneliminde olan ilkçağ insanı, bu ikisini birleştirerek ona “Ana Tanrıça” demiştir. Toprağı işlemeye başlayan ilk çağ insanları Neolitik Dönemde yerleşik yaşama geçmiştir. Bu yerleşimlerde Ana Tanrıça heykelleri ve figürinlerine bölgesel olarak sıklık ve seyreklik gösterecek şekilde karşılarız. Bu kadın figürleri farklı inanışların yöresel olarak akılda cisimlenmesi sonucunda tasvir edilmiş, kemik, taş, seramik ve mermer gibi malzemeler ile şekil bulmuşlardır. Yaşamın sürekliliğinin toprağın verimi ve bereketinin yanı sıra kadının çocuk doğurması ile sağlandığını kavrayan insanoğlu bu yolla toprağa ve kadına kutsallık yüklemiş ve neticesinde eserler ortaya koymuştur. Ana Tanrıça heykelcikleri ortaya çıktığı günden itibaren etrafındaki insanları etkilemiş ve çeşitli şekillerde betimlenmiş, değişimin sonucunda kökeninde olduğu gibi sanatı etkilemiş, günümüz çağdaş sanatçılarının elinde değer bulmuştur.

1.1.Problem Cümlesi

“Ana Tanrıça inanışının farklı kültürlerde biçimsel değişikliklere uğrayarak ve kimlik değiştirip günümüzde Çağdaş Seramik Sanatındaki yansımaları nasıl olmuştur” sorusu tezin problem cümlesi olarak belirlenmiştir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı Ana Tanrıçanın farklı coğrafyalardaki değişimini farklı kaynaklardan araştırıp günümüz Seramik Sanatına özgün yorumlamaları tespit edilerek incelemesinin yapılmasıdır.

1.3. Önem

Belirlenmiş amacın beş yönden önemli olduğu söylenebilir.

Birincisi, Ana Tanrıçanın toprak ve kadınla özdeşleştirilmesi sonucu dünyanın farklı coğrafyalarında ortaya çıkması. İkincisi dünyanın farklı uygarlıkları arasında yaşadığı değişimin ortaya konması. Üçüncüsü Ana Tanrıça heykelciklerinin malzeme konumlandırma ve somuttan soyuta dönüşümünün ortaya konması. Dördüncüsü yakın dönem Çağdaş Sanatçılar tarafından biçimlendirilişi ve benzer Ana Tanrıça heykelcikleriyle benzerlikler hakkında bilgi verilmesi. Beşincisi ise Çağdaş ve geçmiş uygarlıkların yansımaları ışığında, kişisel estetik kaygılarımla yeniden yorumlamaktır.

Bu araştırmanın önemi daha önce Türkiye’de tam anlamıyla bir kaynak altında birleştirilememiş Dünyanın yaşayan ana tanrıçalarını tek bir kaynakta birleştirip Sanat ve mitoloji severlere sunmak istifade etmelerini sağlamaktır.

1.4. Sınırlılıklar ve Sayılılar

Ana Tanrıça heykelciklerinin ortaya çıkartıldığı alanlarında arkeolojik kazıların devam etmesi, Ana Tanrıça heykelciklerinin tam manasıyla incelenmesine imkan vermemektedir. Ana Tanrıça heykelciklerinin dünyanın farklı bölgelerinde arkeoloji müzesinde bulunması tüm heykelciklerin kısa zamanda incelenmesini engellemektedir. Müzelerde bulunan Ana Tanrıça heykelciklerinin bir kısmının yer alması, müze kataloglarında sergilenen eserlere yer verilmesi bir bütünlemeye ulaşılacak çeşitliliğe engel olmaktadır. Çağdaş sanatlarla ilişki kurulurken, araştırma yapılan kaynak ve sanat dergilerinin seramik sanatına yeterince yer ayırmaması hatta çoğu sayılarında seramik sanatına yer vermemesi, bölüm ayrıldığı zaman da genç kuşak seramik sanatçılarına yok denecek kadar az yer verilmesi halihazırda bu alanda yapılacak çalışmayı sınırlamaktadır.

Yapılan tez çalışmasının kapsamı alanla ilgili ulaşılabilen kütüphanelerdeki kaynaklar, online veritabanları, online erişime açık yabancı kütüphaneler, online müzeler, akademik dergiler ve sempozyum kitapları ve diğer basılı kaynaklarla sınırlıdır.

Seramik Sanatı ve şekillendirme yöntemleri ile alakalı yapılan kapsamlı araştırma sonucunda çalışma; kalıp çoğaltma tekniği ile çoğaltılan parçaların birleştirilip sanatsal değer kazandırma, teknikte kullanılan yöntemler, ortaya çıkan olası problemler, teknik ve

anlamı kullanan çağdaş sanatçıların ortaya çıkarmış olduğu eserler ve araştırmalar sonucunda yapılan deneysel seramik çalışması ile sınırlıdır.

1.5. Yöntem

Ana Tanrıçanın Dünyadaki değişimi, Çağdaş Seramik sanatındaki yansımaları ve yapılacak çalışmayı ortaya koymak adına kaynak tarama ve belgesel tarama modeli kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM-KAVRAMSAL ÇERÇEVE

DÜNYA SANAT TARİHİNDE ANA TANRIÇA KÜLTÜ

2.1.Anadolu'da Ana Tanrıça

Bu bölümde Hatti, Hitit, Hurri, Urartu, Firig, Lidya, Likya ve Anadolu Yunan uygarlıklarının Ana Tanrıçaları anlatılacaktır.

2.1.1.Hatti Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Bronz Çağı'nın gerçekten başladığı dönemde Orta Anadolu'da adı Hitit kaynaklarından bize ulaşan Hatti adında bir kavim yaşardı. Hititler, krallık topraklarına Hatti Ülkesi adını verdiler. Hatti uygarlığının etkisi Hitit dini törenlerinde, devlet ve saray törenlerinde ve mitolojilerinde de etkisini görmek mümkündür. Hitit başkenti Hattuşa, adından da anlaşılacağı gibi, aslen bir Hatti yerleşimiydi. Hitit kültüründeki belirgin Hatti unsurları, bu halkın ileri bir entelektüel seviyeye ulaştığını açıkça göstermektedir. Mezopotamya bölgesinin dışında, adını bildiğimiz, dili ve dini hakkında azda olsa bilgi sahibi olduğumuz bilinen o çağın en eski uygarlığıdır. Türk arkeologlar, Hattuşa yakınlarındaki Alaca Höyük'teki kral mezarlarında olağanüstü güzellik ve değere sahip bronz, altın ve gümüş objeler keşfettiler. Bu eserler, Anadolu Tunç Çağı'nı tarih araştırmalarının ön saflarına yerleştirmiştir (Akurgal, 1978).

Görsel 1. Stilize Kadın Heykelciği (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) Tunç Çağı

Hatti inancında göklerin ve yerin güneş tanrıçası olmak üzere iki farklı güneş tanrıçasına inandıklarını öğreniyoruz. Arinna şehrinin güneş tanrıçası, Hatti ülkesini yöneten ‘Ana Tanrıça’dır. Bu durumda Hatti pantheonunun baş tanrısı, bir dişil tanrıdır. ‘Ana Tanrıça’nın eşi fırtına tanrısı Taru’dan da söz edilmektedir. Bu durumda Taru’nun da Baba Tanrı olduğu kabul edilir (Efeakdoğan, 2015).

2.1.2.Hurri Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Hurriler Mardin merkez olmak üzere Güneydoğu Anadolu bölgesi ile Kuzey Mezopotamya’daki Musul ve Kerkük dolaylarını kendilerine yurt edinmişlerdir (Memiş, 2001). Hitit döneminde Anadolu’da başka uygarlıklar da vardı. Doğu ve güneydoğuda yaklaşık M.Ö. 3000-1200 yıllarında büyük önem taşıyan Hurri topraklarının en güçlüsü olan Mitanni Krallığı uzanıyordu. Din ve edebiyat alanlarında, Hititler Hurri uygarlığının etkisinde kalmışlardır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre Hurri sanatının tek kanıtı taş işlemleri ve çanak çömleklerinde. Mühürlerindeki en tipik motifler melez hayvanlar, cennetin sütunları ve kutsal ağaçtır. En tipik Hurri, siyah bir arka plan üzerinde dekoratif desenleri olan büyük, fincan şeklindeki kaplardır (Akurgal, 1978).

“Ana Tanrıça” tapınımı Anadolu’da genel bir inanç biçimidir. Anadolu’nun yerlilerinden olan Hurrilerde Hepat adı ile anılan Ana Tanrıça, çok tanrılı inanç sisteminde en büyük tanrıçadır. Güneş tanrıçası olan Hepat (Hepit) diğer adı ile Arinna’nın kocası olan fırtına Tanrısı Teşub’dur. Hurriler’de “Ana Tanrıça” Hepat adını almıştır (Efeakdoğan, 2015).

2.1.3.Hitit Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

15. ve 14. yüzyıllarda Hititler Yakın Doğu’nun en önemli üç devletinden birini kurmuşlardır. 13. yüzyılda doğu dünyasının hegemonyasını Mısırlılarla paylaştılar ve büyük özgünlük ve seçkinliğe sahip bir uygarlık yarattılar (Akurgal, 1978).

Hitit dini, Hitit Uygarlığı’nın bulunduğu coğrafyadan ve etrafındaki diğer uygarlıklardan etkilenmesi sonucu şekillenmiştir. Kuruluşlarından itibaren birçok tanrıyı benimsemiş olan Hititler, ilk dönemlerinde Hint-Avrupa kökenli tanrıları benimsemiş, daha sonraları bu tanrılara Mezopotamya tanrıları da eklenmiştir. Hititlerin tanrıları insani özellikler taşır ve insanlara benzerler. Tanrılarını insan gibi olduklarından ötürü, tapınaklarına özel bir önem gösterirlerdi. Kült merkezler oldukları kadar, ekonomik

merkezler olarak da kullanılan tapınaklarda hediyeler, bağışlar ve tahıllarda adanmıştır. Tanrılar kadar tanrıçaya da önem veren Hititler’de Güneş Tanrısı’nın adı Arinna’ydı. Yerel tanrıları da olan Hititler’in, hayvan biçimli tanrılara da inanırlardı. Hitit Uygarlığının yıkılışının ardından kurulan “Geç Hitit Devleti” için önemli olan bir tanrıça ise Anadolu’da nesiller boyunca hatırlanacak olan Kubaba’dır. Günümüzde Kybele adıyla bilinen bu tanrıça, Anadolu’da tanınmakta olan bir Hitit tanrıçasıdır (www.anadoluuygarliklari.com, 2023).¹

Görsel 2. Oturan Tanrıça Heykelciği (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Hint-Avrupa kökenli olan Hitit Uygarlığı, göç yolu üzerinde karşılaştığı uygarlıkların dini inançlarını ve kültürlerinin benimseyip, Tanrılarını kendi pantheonlarında onurlandırmışlardır. “Hititler, savaş sonucu galip oldukları komşularının tanrılarını kızdırıp gazabına uğramaktansa, kurban, armağan ve dualarla onlara saygılarını dile getirip kendi tanrılarının arasına katmayı gelenek haline getirmişlerdir” (Seeher, 2002).

¹ <http://www.anadoluuygarliklari.com/hititler/>

2.1.4.Urartu Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Anadolu'nun en doğusunda, Van Gölü'nü çevreleyen plato üzerinde Hurrilerin soyundan geldiği düşünülen Urartular yaşıyordu. M.Ö. 900-600 yıllarında güçlü bir imparatorluk ve bir uygarlık kurdular. Eserleri zamanla büyük değer kazanan Urartular, özellikle insan başlı veya hayvan ön gövde kısımları ile süslenmiş bronz kazanlar Frigya, Yunanistan ve Etrurya'ya ihraç edildi. Urartu sanatının bazı mükemmel örnekleri, Ankara Müzesi'nde bulunan, insan ve boğa başlarıyla bezenmiş ve MÖ 8. yüzyılın sonlarına tarihlenen bronz kazanlardır (Akurgal, 1978).

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından, yıllar süren savaşların neticesinde Anadolu insanı için savaş, hayatın içinde hayli önemli bir yere sahiptir. Bu süre içerisinde yaşanan değişimler tanrılar panteonuna da yansımış, çok tanrılı inanç sistemine sahip olan Urartularda tanrı üçlemesi yer almıştır. Güneş Tanrısı, yerini artık daha önemli olan Savaş Tanrısına bırakmıştır. Urartu metinlerinde bu tanrı Hadliye olarak isimlendirilmektedir. Yapılacak olan savaşlarda kralları başarılı kılmak için kutsayan tanrıdır. Tanrılar listesinin ikinci sırasında yer alan Tanrı Teişeba'nın, "Hititler'deki Tanrı Teşub'a karşılık geldiği tahmin edilmektedir" (Altunay, 2017).

2.1.5.Firig Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Birçok medeniyetin de benimsediği, bereket ve doğurganlığı simgeleyen Ana Tanrıça inancını, Firigler'de benimsemiştir. Ana Tanrıçanın çevresinde gelişen Firig dini, ünlü bir tanrıça olan "Matar"ıda içinde barındırır. "Matar", "Anne" (mother) anlamına da gelmektedir. Birçok tanrıça gibi onunda dağlarda yaşadığına inanılırdı. O, genç kızların, bereketin, doğanın, şehirler ve toprağın bereketinin koruyucusuydu. En önemli kült merkezi Eskişehir'de yer alan Yazılıkaya'dadır. Bu ören merkezi birçok kaya anıtına ev sahipliği yapar. Firigler'in inancı gereği, Tanrıça Matar kayalara oyulan bir tapınak içerisinde kutsanmıştır. Güneş Tanrısı Sabazios ve Ay Tanrısı Men, Firigler için önemli tanrılardan bazılarıdır (www.anadoluuygarliklari.com, 2023).²

² <http://www.anadoluuygarliklari.com/frigler/frig-dini/>

Görsel 3. Tanrıça Kybele Heykelciğı (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

2.1.6. Lidya Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Lidyalılar'ın inançları ile alakalı pek bir bilgi yoktur ancak İyonlar'ın etkisinde kaldıkları bilinen bir gerçektir. Ana Tanrıça Kibele'ye büyük bir saygı gösterirlerdi. Uzun saçlı rahiplerin hadım edildiği dini ritüellerde, kırbaçlarını, teflerini, zillerini ve saç buklelerini Tanrıça Kibele'ye adarlardı. Ayrıca Lidyalılar Zeus, Apollo ve Artemis gibi Yunan tanrılarına taparlardı (www.anadoluuygarliklari.com, 2023)³

³ <https://www.anadoluuygarliklari.com/lidya/lidyada-din/>

Görsel 4. Tanrıça Kybele, M.Ö. 499

Lidya Batı Anadolu'nun Menderes ve Gediz Irmakları arasında kalan bölgeye verilen addır. Bu bölgede yaşayanlara Lidyalılar denilir. Hint-Avrupa kavminden olan Lidyalılar Batı Anadolu'ya doğudan gelmişlerdir. Lidyalılar, sırasıyla Hititlerin daha sonra da Frigyalılar'ın egemenliği altında bulunmuşlardır. Dilleri Hitit dili ile benzer olan Lidyalılar, Frigler'in yıkılmasıyla milattan önce 680 yılında bağımsız bir medeniyet kurmuşlardır. İlk kralları Giges, başkentleri ise Sardes'tir. Sardes dönemin en büyük ve en zengin kentidir. Giges güçlü bir ordu kurup sınırlarını doğuda Kızılırmak'a kadar genişletmiştir. Kimmerlere karşı yürüttüğü savaşlar sırasında Asurlular'la iş birliği yapıp Kral Yolu'nu Asur'a kadar götürmüştür. Milattan önce 585 yılında Medler'le barış yapılarak Kızılırmak Lidyalılar'la Medler arasındaki sınır bölgesi olmuştur. Lidyalılar parayı ilk kullanan uygarlık olmuş, yapımı için altın, gümüş ve elektrolit kullanırlardı. Son kral Kroisos zamanı uygarlığın en parlak ve en zengin dönemi olmuştur. Ancak Pers İmparatorluğu'nun saldırıları sonucunda bu zengin uygarlık, tarihin sayfalarına karışmıştır (www.anadoluuygarliklari.com, 2023)⁴

⁴ <https://www.anadoluuygarliklari.com/lidya/>

2.1.7.Likya Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Karya ile Pamfilya arasındaki sahil bölgesi Lykia'da bulunan kalıntılar, Anadolu topraklarındaki en ilgi çekici antik eserler arasında yer alır. Bölgede M.Ö. 5. Ve 4. Yüzyıllara tarihlenen Helenistik dönem ve Roma dönemlerine ait anıtlar, mezarlar ve kutsal alanlar bir arada durur. Arkeolojik alanlar genellikle harika doğal güzelliğe sahip pitoresk (bir tablo konusu olmaya değecek güzellikte olan) ortamlarda bulunur. 5. yüzyıldan kalma Roma dönemine denk gelen çeşitli tiplerdeki kaya mezarları özellikle büyüleyicidir (Akurgal, 1978).

Likyalılar'da anasoyluluğa ilişkin en zayıf hipotez bile desteklenemez, çünkü Likya toplumu aslında anasoylu değildi. Bu durum, Lykialıların kendilerini baba soyundan adlarla tanıttıklarını ve bu nedenle soyun olasılıkla baba yanından belirlendiğini gösteren Likya mezar yazıtları hakkındaki bir incelemeden saptanabilir (Roller, 1999). Baş tanrı Apollon olmasına karşın, Artemis sadece kendi şehri olan Patara'da değil tüm ülkede saygı görmüştür. Apollon ve Artemisin annesi olan Letto Likya halkı tarafından kutsal sayılmış, Ana – Kız – Oğul'un tapınım yeri ise Letoon olmuştur (Efeakdoğan, 2015).

2.1.8.Yunan Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Yunan uygarlığı M.Ö. 1050-M.S. 395 yılları arasında Çanakkale Boğazının girişinden, Bodrum'a kadar irili ufaklı pek çok yerleşim yerini kurmuş olan uygarlıktır. İzmir (Smyrna) ve Miletos'ta yapılan kazılar, Anadolu'nun batı kıyısındaki Aiol ve İyon kentlerinin M.Ö. 1000 yıllarında kurulduğunu açıkça göstermiştir. Yeni buluntular doğrultusunda artık Doğu Yunan sanatının Helen dünyasında oynadığı rolün gerçek önemini değerlendirebilecek durumdayız. İlk başta, Anadolu'daki bu erken Yunan yerleşimleri fakir ve ilkeldi. MÖ 1050'den 750'ye kadar olan ilk birkaç yüzyıl boyunca, göçmen Yunanlılar esas olarak kabaca inşa edilmiş, tek odalı evlerde yaşıyorlar ve tarım ile geçiniyorlardı. Yunan anavatanı sanatlarında ana etkiydi. Protogeometrik ve geometrik tarzdaki çanak çömlekleri Anadolu'da yerel olarak üretiliyordu. Yunan anakarasının modellerini tüm teknik ve stil esaslarında kopyaladılar, bu durum İyon şehirleri yeni bir ivme kazandırdı (Akurgal, 1978).

Görsel 5. Efes Artemis Heykeli

Yunan pantheonu çok tanrılı bir yapı barındırır. Anadolu Hitit inancında ortaya çıkan on iki tanrı sistemi Likya'da görülmüş, son halini ise Yunan ve sonrasında Roma inanç sistemi içinde göstermiştir. Anadolu'nun Ana Tanrıça inancının son temsilini Efes Artemisi'nde görürüz, fakat halkın Ana Tanrıçaya bağlılığı ve duydukları saygı, Hıristiyan inancı sonrası Meryem Ana olarak ortaya çıkmıştır (Efeakdoğan, 2015).

2.2. Avrupa'da Ana Tanrıça Kültü

Bu bölümde Avrupa Yunanlıları Etrüskler ve Romalıların Ana Tanrıçaları anlatılacaktır.

2.2.1. Avrupa Yunan Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Antik Yunanlılar, MÖ 3. binyıldan 1. yüzyıla kadar Yunanistan'da Akdeniz çevresinde gelişen bir uygarlıktı. Antik Yunan uygarlığının en ünlü dönemine, MÖ

480'den 323'e kadar süren Klasik Çağ denir. Bu dönemde, eski Yunanlılar en yüksek refah ve kültürel başarılarına ulaştılar. Tarım, antik Yunan ekonomisinin temeliydi ve tarıma bağımlılıkları, onu dinlerinde önemli bir faktör haline getirdi (Starr, 1965).

Antik Yunanlılar çok dindardı ve birçok tanrıya tapıyorlardı. Yunanlıların tanrıları insan biçimindeydi, ancak insanüstü bir güç ve zamansız bir güzellikle donatılmışlardı. Yunan tanrıları sıklıkla insanlarla etkileşim halindeydi. Yunanlılar, tanrıların insanların kaderini kontrol edebileceğine inanıyorlardı. Yunan edebiyatının hayatta kalan en eski örnekleri, İlyada ve Odise destanlarıdır. Çeşitli tanrı ve tanrıçalarla insan etkileşimlerini kaydeden Homeros'un hikayeleri ve ilahilerinin yanı sıra, Hesiodos, Eshilos ve Sophocles'in antik Yunan tanrıları ve tanrıçaları şiirler, oyunlar (hem komedi hem de trajedi), edebiyatı, ünlü Yunan mitleri gibi diğer antik kaynaklarda temsil edilmektedir. Sanatta tanrılar ve tanrıçalar, vazolar, taş, pişmiş toprak ve bronz heykeller üzerinde çeşitli boyalı sahnelerde tasvir edilmiştir. Eski Yunanlıların Ana Tanrıçaları çok saygı gördü ve popüler kültürelere sahipti. Tanrıçalar, insanlara karşı iyi niyetliydi, toprağın ve kadının verimliliğine yönleriyle yardım ederek insanlara yardım ederlerdi (Akurgal, 1978).

2.2.1.1. Tanrıça Artemis

Artemis, ay, vahşi doğa, av, vahşi hayvanlar ve doğurganlık tanrıçasıdır (esas olarak şehirlerde doğurganlık ve doğum tanrıçası olmuştur). Leto (ölümlü bir kadın) ile Zeus'un kızı ve Apollon'un (güneş ve müzik tanrısı) ikizidir. Sık sık alnının üstünde ay hilali ile tasvir edildi ve bir yay ve okla silahlanırdı. Hayvanları korumaya yardım etti ve onların esenliğini, güvenliğini ve üremesini sağladı (Grimal, 1990).

Bir efsaneye göre Artemis, kardeşi Apollon'dan bir gün önce doğmuştur. Annesi onu doğurdu ve doğumundan hemen sonra annesinin kardeşi Apollo'yu doğurmasına yardım etti. Bu, küçük çocukların koruyucusu ve doğumda kadınların koruyucusu rolüne başladı (Grimal, 1990).

Görsel 6. Artemis ve simge hayvanı geyik

Artemis katı bir bakire tanrıçaydı. İffet ile ilişkisi genç yaşta başladı (bir efsaneye göre üç yaşındaydı). Babası Zeus'tan (panteondaki en büyük tanrı) ebedi bekaretini vermesini istedi ve saflığını çok korudu. Onu lekelemeye kalkışan her erkek, ağır şekilde cezalandırılacaktı. Tanrıçanın gazabını mükemmel bir şekilde gösteren ve Actaeon adında bir avcıyı canlandıran bir efsane vardır. Efsanede, Actaeon yanlışlıkla Artemis ve perileriyle (Artemis'in tüm görevlileri de iffetliydi) تنها bir havuzda çıplak yıkanırken rastlar. Actaeon onların güzelliği karşısında o kadar şaşırılmıştı ki, arkasını dönemedi ve onun yerine onlara baktı. Artemis onun onlara baktığını görünce, öfkeli tanrıça onu bir geyiğe dönüştürdü ve kendi köpeklerini üzerine saldı. Kendi köpekleri normal bir geyik olduğunu düşündükleri şeyi kovaladılar ve öldürdüler, ama o geyik onların sahibiydi (Graves, 1990).

2.2.2. Etrüsk Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Etrüsk uygarlığı, MÖ 750 civarında Roma'nın kuzeyinde Etruria adı verilen bir bölgede gelişti. Etrüskler, tüm antik kültürlerin en az anlaşılan ve gizemli olanlarından biri olmaya devam ediyor. Daha ünlü halefleri olan Romalılar tarafından gölgelenen

Etrüskler, büyük Roma kültürünün üzerine inşa edildiği gölgeli bir varlık olmaya devam ediyor. Etrüskler, MÖ 2. yüzyılda Romalılar tarafından nihayet fethedilene kadar İtalya'da kıyıda kıyıya egemen halklardı. Olağanüstü uygarlıkları son derece kentleşmiş, zengindi ve kadınlar yirminci yüzyıla kadar çoğu uygarlığın bilmediği haklara sahipti. Diğer eskiler gibi, Etrüskler de hayatta kalmak için tarıma ve hayvancılığa güveniyordu. Onlar da denizci insanlardı, bu nedenle okyanus, nehirler ve diğer su yolları da hayatta kalmaları için önemliydi (Hamblin, 1976).

Etrüsk halkı çok dindardı ve tüm yaşam felsefeleri ve dünyaya dini anlam ve semboller nüfuz etmişti. Şimşek, yağmur, iklim değişiklikleri veya hayvanların ve kuşların göç hareketleri gibi tüm doğal fenomenler ilahi işaretler olarak kabul edildi ve bu nedenle bu fenomenlerin önemini açıklayabilen ve böylece gelecekteki olayları öngörebilen rahipler tarafından yorumlanabilirdi. Kader kitaplarını okumak. Herhangi bir uzunlukta bilinen tek orijinal Etrüsk kutsal metni, Zagreb mumyasının17 etrafına sarılı olarak bulunan Ketten Kitap'tır (Liber Linteus), hâlâ tam olarak anlaşılamayan bir eserdir. Ancak, mezar resimlerinde, tapınak ve türbe kalıntılarında, mezar anıtlarının üzerindeki yazıtlarda ve adak sunuları olarak kullanılan kaplar, heykelcikler ve diğer nesnelere, dinle meşgul olduğuna dair çok sayıda başka kanıt vardır. Etrüsklerle ilgili bir diğer kaynak da Etrüsklerin "takıntılı" dini uygulamalarına tanık olan Romalılardır. Yunanlılar Etrüsk mitlerini büyük ölçüde etkilemiştir ve gerçekten de onların tanrılarının ve mitolojik karakterlerinin çoğu doğrudan Yunan panteonundan gelmektedir, hatta bazılarının isimleri birbirine benzemektedir (Hamblin, 1976)

2.2.2.1. Tanrıça Uni

Uni, Etrüsklerin Büyük Tanrıçasıdır ve Ana tanrıça olmasının yanı sıra doğum tanrıçası, yıldız tanrıçası ve aşk tanrıçasının yönlerine sahiptir. Genellikle Tinia'nın karısı olduğu söylenir, ancak bazı durumlarda Thalna'nın Tinia'nın karısı olduğu anlaşılıyor. Uni, Etrüsk panteonunun önde gelen tanrıçasıdır ve yıldırım fırlatabilen Etrüsk tanrılarından biriydi. Kadınları kollar ve korurdu. Genellikle çıplak ya da yarı çıplak ya da bir keçi derisi giymiş ve silah taşıyan savaşçı olarak tasvir edilir (De Grummond, 2006).

Görsel 7. Vatikan Müzesi'nde bulunan Juno heykeli

Uni, erken zamanlardan beri Yunan Hera'sına asimile edilmiştir ve Etrüsk sanatında Uni'nin birçok tasviri, onu Yunan mitlerinden sahnelerde Hera'nın rolünde göstermektedir. Bununla birlikte, bir Etrüsk aynasında, Hercle'yi19 yetişkin bir adam olarak emzirirken tasvir edilmiştir; bu, Hera'nın bebek Herkül'ü emzirmesi için kandırıldığı (sembolik olarak onu kabul ettiğini gösteren veya anne sütü yoluyla güç aktarımı veya verilmesi) (De Grummond, 2006).

2.2.3. Roma Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

MÖ 8. ve 1. yüzyıllar arasındaki dönemde Roma, küçük bir yerleşim yerinden imparatorluğa ve monarşiden cumhuriyete dönüşmüştür. Roma dininin kökeni tarımdı ve Etrüskler, Roma kültürünün ve dini inançlarının geliştiği bağlamı sağladı. Roma Cumhuriyeti tarihinin başlarında, özellikle Romalılar üzerinde büyük bir kültürel etkiye sahip olan Yunanistan'dan yabancı tanrılar ithal edildi. Buna ek olarak, Romalılar yerli tanrılarından bazılarını Yunan tanrı ve tanrıçalarıyla ilişkilendirdiler (Connolly ve Dodge, 1998).

Roma'nın geleneksel dini, ölümlüler ve tanrılar arasında bir sözleşme fikrine dayanıyordu. İyi niyetlerini elde etmek için tanrıları yatıştırmak Romalılar için önemliydi. Tanrılar söz konusu olduğunda, antik Roma mitolojisi anlatılardan değil, tanrılar ve insanlar arasındaki iç içe geçmiş ve karmaşık ilişkilerden oluşuyordu. Daha sonraki Roma dininin bir diğer önemli yönü de İmparatorun tanrısallığıydı. Roma imparatorları, Pontifex Maximus (Roma Dininin başı) olmanın ötesinde, çeşitli popüler kült dinleri onayladılar (Boatwright vd., 2004).

İlk Romalıların orijinal dini, sonraki zamanlarda sayısız ve çatışan inancın eklenmesi ve çok sayıda Yunan mitolojisinin özümsemesiyle değiştirildi. Kendilerinden önceki Yunanlılar gibi onlar da bir tanrı panteonuna tapıyorlardı. On iki yüksek tanrı20 Yunanlıların on iki Olimposlu Tanrısı ile karşılaştırılabilir. Ayrıca daha küçük tanrılar, yarı tanrılar ve mitolojik canavarlardan oluşan bir zenginlikleri vardı. Hem tarım hem de insan olan bereket tanrılarına saygı duyuldu ve birçok efsanede rol oynadı. Bu Roma mitleri, adları dışında Yunan doğurganlık mitleriyle aynı veya benzer olabilir (Connolly ve Dodge, 1998).

2.2.3.1. Tanrıça Kibele ve Attis

Kibele veya Kybele, mağaralar ve dağlar, duvarlar ve kaleler, doğa ve vahşi hayvanların (özellikle aslanlar ve arılar) bir Roma tanrıçasıdır ve verimli toprağın somutlaşmış halidir. Kybele, Olympos tanrılarının annesi olan Yunan tanrıçası Rhea'nın eşdeğeri. Tapınması Frigya'da başlamış ve oradan Roma'ya yayılmıştır (Hawkins, 1981).

Görsel 8. MÖ 1. yüzyıla ait mermer Kibele heykeli

Kibele, Magna Mater ve Tanrıların Annesi olarak da bilinir. Tarikatı genellikle, kendisi tarafından çıldırılan ve kendini hadım eden hadım sevgilisi Attis ile birleştirildi. Kibele ile bir bitki tanrısı olarak tapılır. Onların kült tapınmaları genellikle vahşi, duygusal, kanlı, şehvet dolu, katartik törenleri içeriyordu. Kibele genellikle sur şeklinde bir taç takmış olarak betimlenir ve bu taç, başkanlığını yaptığı dağları sembolize eder (Hawkins, 1981).

2.3. Mezopotamya’da Ana Tanrıça Kültü

Bu bölümde Sümerler, Mısırlılar, Kenanlılar ve Hititlerin bereket tanrıçaları anlatılacaktır.

2.3.1. Sümer Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

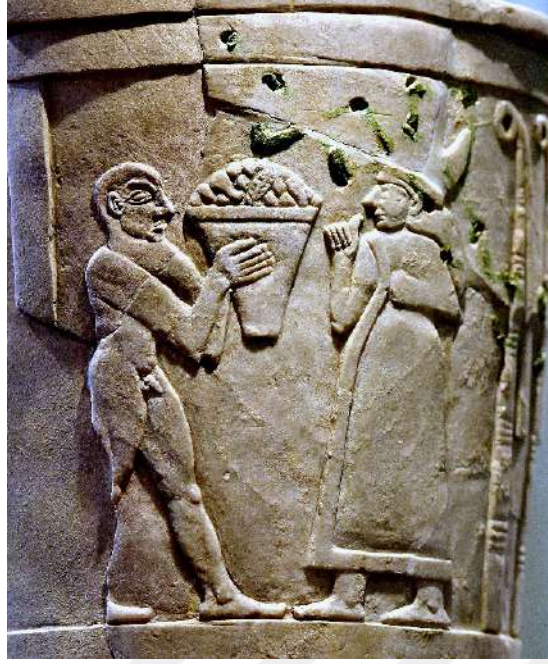
Aşağı Dicle'deki antik kentlerin arkeolojik kazıları Fırat vadisi Sümer ve Akad olarak bilinen bu bölgede yerleşim olduğunu göstermiştir. Sümerler olarak bilinen bir

halk tarafından MÖ 4000 kadar erken bir tarihte. Sümerler için din sadece toplumu birbirine bağlamakla kalmamış, aynı zamanda insana tarlalarının bereketini, sürüler ve kendisini korumayı hedeflemiştir. Mezopotamya halkı için tanrı pantheonu çok büyüktü, çünkü onlar insanlığı yönlendiren güçleri ve ilkel düşüncede bu güçler, farklı birçok kökeni temsil ediyordu. Kısacası dinler, düşünmek, hissetmek ve doğaüstüne göre yaşamak gibi yerel alışkanlıklarını uyarladı (Bottero, 1992).

Eski Mezopotamyalılar, doğaüstünü, kutsalı ve dini duygularının nesnesini temsil etmek için, onu insan örneğinde hayal ettikleri bir dizi şahsiyete yayan cesur politeistlerdi. Sümerler doğaüstü kişilikleri doğanın ve kültürün işleyişine bağladılar. Tanrıça İnanna dışında bu çalışmada yer alan Sümer bereket tanrıçalarının tümü, Sümerlerin kozmoloji mitlerinin, evrenin kökenini, tanrıların varlığını ve insanın varlığını açıklayan önemli mitlerinin birer parçasıdır. Sümer tanrılarının Ana Tanrıçaları dahil birçok işlevi vardı. Bunu takip eden Sümer Ana Tanrıçalarının incelenmesi, bu işlevlerden bir veya birkaçını gösterebilir (Bottero, 1992).

2.3.1.1. Tanrıça İnanna

İnanna, Sümer aşk ve savaş tanrıçasıdır. Bazen Yunanlı Afrodit'le, ancak daha sık olarak Babil'in İştâr'ıyla karşılaştırılır. Birçok işlevi olmasına rağmen, öncelikle bir doğurganlık tanrıçasıydı. Sümerler için İnanna aşk, flört ve evliliğin simgesiydi, ama aynı zamanda ambar tanrıçasıydı. Doğum sürecinin kendisinden ziyade doğurganlığın gücünü temsil ederdi. Ana kült merkezi Eruk'taydı. İki dişi aslanın sırtında durmuş olarak tasvir edilmiş ve tanrıçaların en güzeliydi. Çoğu zaman kanatlarla tasvir edilmiştir (Jacobsen, 1963).

Görsel 9. Uruk Vazosu'nda tasvir edilen İnanna, adakları kabul ederken

İnanna'nın birçok Sümer mitinde ve ilahisinde, özellikle de "İnanna'nın Yeraltı Dünyasına İnişi" ve "Dumuzi ve İnanna'nın Flörtü'nde rolü vardır. İnanna ve Dumuzi arasındaki aşk ilişkisi saygı gördü ve her iki tapınağında da kutsal evlilik törenlerinin motivasyonuydu (Leick, 1991).

2.3.2. Mısır Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Eski Mısır (yaklaşık MÖ 3100-323), eski Mezopotamya şehir devletlerinin aksine, insanlarını kısmen bir dizi tanrı aracılığıyla kontrol eden firavunlar tarafından yönetilen birleşik bir devlettir. Eski Mısırlılar, evrendeki yerlerini açıklamak için doğa, dünya, gökyüzü, ay, güneş, yıldızlar ve Nil Nehri merkezli bir mitoloji yarattılar (Bowker, 2006). Tanrılarında hem korkulmakta hem de saygı duyulmaktaydı ve ibadetleri çatışma ve gerilime değil, birlik ve durağanlığa yönelikti. Güneş ve Nil, Mısır yaşamının her alanına hakim oldu (Hooke, 2015).

Mısırlıların çeşitli önem ve rütbe seviyelerinde birçok bereket tanrısı ve tanrıçası vardı. Mısır bereket tanrıları ve tanrıçalarına ilişkin aşağıdaki incelemeler, orijinal olarak eski Mısırlıların yazı sistemi olan Hiyerogliflerle yazılmış olan Piramit Metinleri ve Ölüler Kitabı gibi transkripsiyonlu kutsal yazılar da dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan sentezlenir (Hooke 67).

2.3.2.1. Tanrıça İsis

İsis, Mısır panteonunda yüksek bir ana tanrıçadır ve çok erken tarihlerden bile Mısır'ın her yerinde ibadet edilmiştir. Kadınların, annelerin ve çocukların koruyucu azizi olarak kabul edildi. Mısır'ın yeniden doğuş tanrıçası olarak İsis, en yüksek kadınlığın en tanıdık görüntülerinden biri olmaya devam etmiştir. İsis, Dünya tanrısı Geb ve Kapsayıcı Gökyüzü tanrıçası Nut'un ilk kızıydı ve insan takipçileri ona hayrandı (Ions, 1965).

İsis ve Osiris'in tarihi Mısır genelinde bilinir ve Mısır mitolojisinde en popüler efsanelerden biri haline gelmiştir. İsis, Osiris'in ölümünden sonra oynadığı rol nedeniyle büyük saygı gördü. Efsanede, erkek kardeşi Osiris ile evlendi ve evliliği kurarak ve kadınlara ev içi mısır öğütme, keten eğirme ve dokuma sanatlarını öğreterek medenileştirme görevinde ona yardım etti. Bununla birlikte, Ana tanrıça olarak büyük Osiris'e tarım uygulamasını öğrettiğine de inanılıyor. Nihai Ana Tanrıça İsis, Horus adında bir oğul doğurdu (Ions, 1965).

Görsel 10. İsis, Horus'u emziriyor (Louvre Müzesi)

İsis, uzun bir elbise giyen ve bir taht için hiyeroglif işaretiyle taçlandırılmış, bazen bir nilüfer veya bir çınar ağacı tutan bir kadın olarak tasvir edildi. Hathor'u özümseydikten sonra, Isis'in başlığı Hathor'ununkiyle değiştirildi: başında bir ineğin boynuzları ve aralarındaki güneş diski. Genellikle kucağında küçük oğlu Horus ile veya kucağında ölü Osiris ile tasvir edilmiştir. Isis çoğunlukla yalnızca genel ankh işaretini ve basit bir asayı tutarken görüldü, ancak bazen Hathor'un nitelikleri, kutsal sistrum çingırağı ve doğurganlık taşıyan menat kolyesi ile görüldü (Ions, 1965).

2.3.3. Kenan Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Kenanlılar, MÖ 2750-1000 yılları arasında Kenan bölgesini (bugünkü İsrail, Filistin Toprakları, Lübnan ve Ürdün, Mısır ve Suriye'nin bazı bölgeleri) işgal ettiler. Kenanlılar, verimli ovaları için bu bölgede yaşadılar. Kenanlılar, tarımın savunucuları olmanın yanı sıra, tüccarlar olarak bir üne sahiptiler. 'Kenanlı' kelimesinin kendisi 'tüccar' anlamına gelirdi. Bununla birlikte, tarım Kenan halkının hayati bir meşguliyetiydi (Tubb, 1998).

Kenanlılar, sık sık adı geçtiği için Mukaddes Kitaplardan bazılarında aşına olacaktır. Onlar hakkında Yunan tarihçilerinden bazı yazılar vardır, ancak antik Kenan'dan hiçbir şey, 1928'de antik Ugarit kentinin (Suriye'deki) yerinde Ras Shamra Tabletlerinin keşfine kadar bilinmiyordu. Tabletler MÖ 14. yüzyıla tarihleniyordu, ancak içerdikleri Kenan mitleri ve efsaneleri çok daha eskilere dayanıyor. Kenan Ana Tanrıçaları aşağıdaki temsilleri, Ras Shamra Tabletlerinin yanı sıra Kenan sanatı ve diğer kaynaklardan alınmıştır (Hooke, 2015).

2.3.3.1. Tanrıça Anat

Anat ya da aşk ve savaş tanrıçası Anath, Baal'ın kız kardeşi ve karısıdır. Bereket, cinsellik, aşk, avcılık ve savaşın önemli bir tanrıçasıdır. Baal gibi, Ugarit'te önde gelen bir kültü vardı ve genellikle Ugarit mitlerinde, tanrı ve adak listelerinde ve adak yazıtlarında görülür. Saldırgan bir savaş tanrısı olmasına rağmen, cinsellik, güzellik, mahsullerin, hayvanların ve erkeklerin bereketli bir tanrıçası olarak kabul edilir. Ana-tanrıça olarak kabul edilsede, dizginlenemez cinsel ilişki arzusuna ve savaşta dökülen kana atıfta bulunularak bazen şehvetli olarak adlandırılır (Tubb, 1998).

Görsel 11. Suriye’de bulunan bronz anat figürünü

Bir efsanede Anat, Lübnan dağlarını fethetmek ve onuruna bir tapınak inşa etmek için Baal'ın yardımını aldı. Bunu bir ziyafet düzenleyerek ve geldiklerinde Baal'ın tüm düşmanlarını yok ederek yaptı. Bazen ok ve yay ile bazen de kutsal hayvanı olan aslan ile tasvir edilir (Mercatante ve Dow, 2009).

2.3.3.2. Tanrıça Asherah

Astarte olarak da bilinen Aşerah, doğurganlık, cinsellik ve savaş tanrıçasıdır. Genellikle çıplak tasvir edilir. Eski Ahit'te Aşerah'dan, insanların sevgisi için İbrani tanrısı Yahweh'in rakibi olarak bahsedilir. Eski Ahit, Aşerah'nın kültürünü seks ve fahişeliğin teşvikçisi olmakla suçladı (Mercatante ve Dow, 2009).

Görsel 12. Tanrıça Asherah ya da Astarte'nin sırsız seramik heykeli

Kenan ya da Ugarit mitinde Aşerah'dan çok sayıda tablette bahsedilir. Baş tanrı El'in karısı olarak ortaya çıkıyordu. Tam adı “Denizin Leydisi Aşerah'dı” görünüşe göre asıl alanı denizdi, tıpkı kocası El'in cennette olması gibi. O “Tanrıların Atası”ydı. Panteonunun diğer baş tanrıları olan Baal, Anat, Mot ve Ugarit'e Ana Tanrıça Aşerah ve kızı Anat, sütanne olarak hizmet ettiler (Patai, 1983).

2.3.4. Hitit Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Hitit imparatorluğunun eski başkenti olan Hattuşa'nın (bugünkü Türkiye) bölgesi olan Boğazkale'de yapılan bir kazı, bize bu eski toplum hakkında bir fikir verene kadar Hititler hakkında pek fazla bilgi bilinmiyordu. Hititler, MÖ 3. binyılın başlarında Küçük Asya'ya yerleştiler ve MÖ 1225'e kadar süren bir imparatorluk kurdular. Boghas-koi arşivlerinde mitolojik malzeme ve sanat içeren 10.000'den fazla tablet bulundu ve mitolojilerinin çoğu Sümer ve Babil mitolojisinden etkilenmiştir. Çok sayıda tablet bulunmasına rağmen, tabletlerin araştırılması ve tercümesi devam etmektedir ve hepsi henüz elimizde bulunmamaktadır. Bu nedenle Hitit Ana Tanrıçaları hakkındaki bilgiler sınırlıdır (Hooke, 2015).

2.3.4.1. Tanrıça Hannahanna

Hannahanna veya Hannahannah, Hitit Ana tanrıçası ve doğum, yaratılış ve kader tanrıçasıdır. Tüm tanrıların annesi olarak bilinir. Adı "büyükanne" anlamına gelir. En ünlü efsanesinde, Hannahanna bir öfke nöbeti sırasında bir süre ortadan kaybolur ve o yokken sığırlar ve koyunlar boğulur. Hem insan hem de hayvan olan anneler çocuklarına ilgisiz kalır. Öfkesi yeraltına sürgün edildikten sonra sevinçle geri döner ve anneler bir kez daha çocuklarına bakar. Hannahanna genellikle büyük göğüsleri ve kalçaları olan kadınsı bir Ana-tanrıça olarak tasvir edilir. Genellikle kucağında bir çocuk taşırdı (Leick, 1991).

Görsel 13. Yazılıkaya'da (yeraltı dünyası) 12 tanrıyı betimleyen rölyef

2.4. Hindistan'da Ana Tanrıça Kültü

Hindistan'da tıpkı bugün olduğu gibi geçmişte de birçok din bir arada yaşanmaktadır. Başlıca alakalı ele alabileceğimiz yegane inanç ise Hindu paganizmidir. Hindu inancı hem Uzak Doğu hem de Hindistan bölgesinde yaşanmıştır.

2.4.1.Hindu Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Hindu dini, 5.000 yıllık bir gelişimin ürünüdür. Bununla birlikte, Müslümanların Hindistan halkının inancını kendi inançlarından ayırt etmek istedikleri için bu ismi kullanmışlardır. "Hindu", "Hint" için Farsça bir kelimedir. Hindu dini, Hindistan topraklarıyla ilgili geleneklerle yakından iç içedir. Ülkenin büyük bir kısmı zengin, verimli bir ovaydı ve hala öyledir. Kuzeyde nehirler vardır, güneyde ise yıl boyunca bol hasadı mümkün kılan muson yağmurları yağar. Doğanın tamamı hayatla dolu olarak

görülür; ağaçlar, kayalar ve şelaleler kutsalın odak noktasını oluşturur. Kutsal Ganj Nehri sadece toprak için su sağlamakla kalmaz, suyun kendisi sonsuz yaşamın simgesidir. Bu tezdeki önceki inançlardan bu inancı farklı kılan şey, bugün milyonlarca Hintlinin hala Hinduizm'i uygulamasıdır (Eerdman, 1982).

Hinduizmin kökleri, İndus Vadisi halklarının geleneklerinden (MÖ 2500-1500), daha gelişmiş Dravid kültüründen (Güney Hindistan'daki Tamiller arasında varlığını sürdürür) ve Aryan'ların Vedik dininden kaynaklanır. Aryanlar MÖ 1500'den itibaren kuzeybatı Hindistan'ı işgal ettiler ve Hindular için ebedi gerçek olan Vedalar olarak bilinen sözlü metinlere dayanan bir din getirdiler. Vedik din, doğaya (hem yeryüzüne hem de insanlara) odaklanan ayrıntılı bir temel tanrı ve tanrıçalar dünyası ile karakterize edilir. Eski Hindular tanrılarını kategorilere ayırmadılar (yani doğurganlık, aşk, ölüm vb.) Hindu tanrı ve tanrıçalarının birçok rolü vardı. Burada anlatılan tanrıçalar, tarımla, cinsellikle, evlilikle, üreyle ve insanlığa karşı yardımseverlik ile bağları nedeniyle seçilmiştir (Bowker, 2006).

2.4.1.1. Tanrıça Lakshmi

Lakshmi iyi huylu Ana-tanrıçadır. Aynı zamanda bir şans ve güzellik tanrıçasıdır. Tarım ve doğurganlık ile ilişkilendirilirdi. Tantralar olarak bilinen eski metinlerde, dişil enerji veya shakti olarak bilinen Ana Tanrıça'ya topluca tapınma özellikle önemliydi. Lakshmi, altın tenli, dört eli, tam çiçek açan bir nilüfer üzerinde oturan veya ayakta duran ve güzellik, saflık ve doğurganlığı temsil eden bir nilüfer tomurcuğu tutan güzel bir kadın olarak tasvir edilmiştir (Sönmezdağ Zöngür, 2017).

Görsel 14. Vişnu ve Lakşimi Khujaraho Mahadeva Tapınağı

Dört eli insan yaşamının dört ucunu temsil eder. Dharma veya doğruluk, kama veya arzular, artha veya zenginlik ve moksha veya doğum ve ölüm döngüsünden kurtuluş. Ellerinden fişkırarak altın sikkelerin görülmesi, ona tapanların servet kazandığını gösterir. Her zaman altın işlemeli kırmızı elbiseler giyer. Kırmızı aktiviteyi sembolize eder ve altın astar refahı gösterir. Lakshmi, Vişnu'nun aktif enerjisidir (ve eşidir) ve ayrıca Vişnu'ya eşlik eder (Bowker, 2006).

2.4.1.2. Tanrıça Parvati

Parvati Hinduların en önemli Ana Tanrıçalarındandır. İlk yaşamında Durga olarak gelen tanrıça ikinci yaşamında Parvati olarak vücut bulmuştur. Her iki yaşamında da Tanrı Şiva'nın karısıdır. Tanrıça Devi'nin tezahürlerinden olan Parvati Himalaya Dağlarının öz kızı, Tanrı Şiva'nın karısı, fil başlı tanrı Ganeşa ve Skanda'nın annesi olarak bilinir. Bilinen ik yaşamında olduğu gibi ikinci yaşamında da Şiva'nın eşi olmayı kendisi istemiştir. Tanrı Şiva'nın ilk eşi olan Durga'nın kaybindan etkilenmesi üzerine Parvati ile ilgisi yok olmuştur. Sonucunda Parvati, Şiva'nın evliliğe olan inancını tekrar kazanmak için binlerce yıl boyunca sürekli olarak ilahilerin ve duaların edildiği estetik ayinler tertip etmiştir. Ancak bu olaylardan sonra Tanrı Şiva evliliğe ikna olmuş ve Tanrıça Parvati'yi

eşi olarak kabul etmiştir. İki ilahi varlığın düğün törenleri oldukça renkli geçmiştir. Bu evlilikten Puranik edebiyatında Hint fakirleri (sadu ve yogilere verilen isim) ve göçebelerin söylediği pek çok şarkı ve ilahi bestelenmiştir (Sönmezdağ Zöngür, 2017).

Görsel 15. Parvati Khajuraho

Kendine özel bir tapınak bulunmamaktadır. Tapınak bölgelerinde, Parvati'nin Şiva'ya eşlik ederken iki, tekil olduğu durumlarda dört kol ile tasvir edilmiştir. Kısmi olarak bebek Ganeşa'yı kucağında tutarken görülebilir (Chandra, 1998).

2.5. Uzak Doğu'da Ana Tanrıça Kültü

Bu bölümde, Çin ve Japon bölgelerindeki Ana Tanrıçalar anlatılacaktır.

2.5.1. Çin Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Çin uygarlığı, altı veya yedi bin yıl önce istikrarlı bir tarım toplumunun ortaya çıktığı güney Shanxi eyaletindeki verimli alüvyon ovaları boyunca, Sarı Nehir Havzası

boyunca sınırlı bir alanda gelişti. Daha sonra, bugün ülkenin orta ve güney eyaletlerinin geri kalanına yavaş yavaş yayıldı (Bowker, 2006). Bu genişleme ile birlikte Çin'in tanrı ve tanrıçaları da gitti. Çin mitolojisi yaklaşık dört bin yıl öncesine kadar izlenebilir. Hanedan yönetimi, Xia Hanedanlığı (MÖ 2000-1500) ile başladı, ardından Shang (MÖ 1500-1050), Zhou (MÖ 1050-221), Qin (MÖ 221-206) ve Han (202 MÖ-220) izledi. Tanrıçalar, Budizm, Konfüçyüsçülük ve Taoizm ile birlikte uygulanan halk dinlerinden kaynaklanmıştır. İkincil tanrılara tapınma, bireyin seçtiği din ile çelişmez, ancak Budizm, Konfüçyüsçülük veya Taoizm'in tamamlayıcısı olarak kabul edilirdi. Halk kültüründeki bazı mitsel şahsiyetler bu dinlere bile entegre edilmiştir (Willis, 1993).

Yüzlerce farklı tanrı ve tanrıçanın yanı sıra "azizler", ölümsüzler ve yarı tanrılar vardır. Çin tanrıları ve tanrıçaları birçok yönden insanlığın karşılığıdır. Etki alanları, bağ veya cennet, dünyanın aynadaki görüntüsüdür. Tanrılarda, onlara tapan insanlarla aynı şekilde saraylarda veya evlerde çeşitli şekillerde yaşarlar. Mitlerin yanı sıra, Taocu tapınak ve manastırlarda bulunabilen tablolar, heykeller, baskılar ve işlemeli görüntülerde Çin tanrı ve tanrıçaları temsil edilmiştir. Çin'in ekonomisi her zaman tarıma dayalı olmuştur ve tapınaklarının büyük bir kısmı çeşitli tarım tanrılarına veya doğa güçlerini yönetenlere adanmıştır (Stevens, 2001).

2.5.1.1. Tanrıça Jiu Tian Xuannu

Efsanede, Dokuzuncu Cennetin Karanlık Hanımı olarak da adlandırılan Jiu Tian Xuannu, insanlığı bir selden kurtardı. Bir insan olarak yeryüzüne indiğinde, evlilik ve bereket tanrıçası Nu Wa olarak tanındı. Evliliğin kutsallığını insanlıktan talep ettiğine inanılıyor. Ölümsüzlük, seks ve savaşla bağlantılıdır. Taç giymiş ve bir tahtta oturmuş kılıç taşırken tasvir edilmiştir (Stevens, 2001).

Görsel 16. Jiutian Xuannü, Water Margin'in 1829 Japon resimli kitabında tasvir edildiği şekliyle

2.5.2. Japon Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

Japonya'da din, 2000 yılı aşkın bir süredir gelişen, iç içe geçmiş gelenekler ve dinlerden oluşan zengin bir duvar halısı gibidir, ancak Japonya'nın yerli halk geleneği, bu bölümün odak dini olacak olan Şinto'dur. Şinto'nun başlangıçları, Japonya'nın tarihöncesinin sisleri arasında kaybolmuştur ve çok tanrıcılık, imparator kültü, bereket kültü veya doğaya tapınma gibi basit nitelendirmelerden, bu özellikler onda cisimleşmiş olsa da sıyrılmıştır (Bowker, 2006). Üç Çin dini olan Taoizm, Budizm ve Konfüçyüsçülükten güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Şinto inanç sistemi, doğaya saygı, aile ve atalara saygı ve tanrıları, tanrıçaları ve kutsal ruhları onurlandırma arzusuna dayanır. Şinto, Japonya'da tarımın kurulmasıyla büyüdü; yaklaşık olarak MÖ 250'den MS 250'ye kadar devam etti (Kitagawa, 1987).

Şinto, MS 6. yüzyılda Çin shen (ilahi varlık) ve tao (yol) kelimelerinden türetilmiştir, ancak yerli Japoncada kami no michi "kami'nin yolu" olarak tercüme edilir. Kami "tanrı" ama kozmos boyunca var olan kutsal güçler olarak saygı görürler (Bowker, 2006). Ünlü bir tanımda, (Şinto'yu canlandırmak için çalışan) Motoori Noringa şöyle

yazmıştır: “Kami, mabetlerde yaşayan ve tapınılan ruhlardır. Prensipte insanlar, kuşlar, hayvanlar, ağaçlar, bitkiler, dağlar, okyanuslar, hepsi kami olabilir.” Eski kullanımda, olağandışı olan veya hayranlık uyandıran, mükemmel veya etkileyici olan her şeye kami denirdi. Şinto doğaya odaklandığı için birçok doğurganlık tanrısı ve tanrıçası içerir (Kitagawa, 1987).

2.5.2.1. Tanrıça Amaterasu

Amaterasu güneşe, kültürel birliğe, dokumaya ve tarıma hükmeden Şinto tanrıçasıdır. Dünyayı aydınlatmaktan ve pirinç tarlalarının verimliliğini sağlamaktan sorumluydu. Tanrıça, Japon imparatorluk ailesinin ilahi atasıdır (Littleton, 2002). Adı "parlayan cennet" veya "cennetlerde parlayan" anlamına gelir. O, Şinto panteonunun merkezi figürüdür ve Japon İmparatorluk ailesi, onun soyundan geldiğini iddia etmektedir (Kitagawa, 1987).

Görsel 17. (tr.wikipedia.org ,2023)⁵

Efsaneye göre, kardeşi fırtına tanrısı Susanoo dünyayı harap ettiğinde bir mağarada saklandı. Onun ortadan kaybolması, dünyayı ışıktan ve yaşamdan mahrum etti. Diğer tanrılar onu ikna etmek için ellerinden gelen her şeyi kullandılar, ama boşuna bir uğraştan başka bir şey değildi (Littleton, 2002). Sonunda başarılı olan Uzume (neşe ve dans tanrıçası) oldu. Mağarasından çıktığında bir ışık huzmesi kaçtı (bugünlerde insanların şafak dediği bir ışık huzmesi). Tanrıça daha sonra Uzume'nin yakındaki bir sakaki²⁶ ağacına astığı aynada kendi parlak yansımasını gördü. Daha iyi görebilmek için

⁵ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Amaterasu>

yaklaştığında, tanrılar onu yakalayıp mağaradan çıkardı. Gökyüzüne döndü ve dünyaya ışığı geri getirdi. Amaterasu'nun büyük torunu Jimmu'nun birleşik bir Japonya'nın ilk imparatoru olduğuna inanılıyor. Amaterasu, Ise'de Japonya'daki en önemli Şinto tapınağına sahiptir (Kitagawa, 1987).

2.6. Amerika'da Ana Tanrıça Kültü

Antik Mezoamerika toplumlarının, daha önce incelenen toplumlardan çok daha sonra başladığına, Maya, Aztekler ve İnkaların batı yarım küredeki uygarlığın yaratıcıları olduğuna inanılıyordu. 1990'lardan başlayarak, Ruth Shady Peru'da Mısırlılarınkiyle çağdaş olan ve Caral'da (Amerika'nın en eski şehri) piramitler inşa eden öncü uygarlıkları olduğu ortaya çıkarıyor. Bu bölümde Mayaların, Azteklerin ve İnkaların Ana Tanrıça'ları anlatılacaktır.

2.6.1. Maya Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

MS 300-900 yılları arasında Mezoamerika'da geliştirilen Klasik Maya kültürü (MS 300-900). En önemli kentsel gelişmeler, tropikal yağmur ormanlarıyla kaplı güney Guatemala'nın ovalarında meydana geldi. Bu bölgedeki başlıca şehir Tikal ve en güneydeki Maya şehri, kuzey Honduras'taki Copan'dı. En büyük ve en eksiksiz şehir merkezi Palenque idi. Maya gelişiminin diğer büyük bölgesi Yucatan yarımadasıydı. Burası kurak bir bölge olmasına rağmen, bu bölgedeki Chichen Itza ve Uxmal gibi Maya şehir merkezlerini içeriyordu (Sharer, 2006).

Maya dini, esas olarak, yağmur ormanlarındaki yaşam döngülerine uyum ve zaman konusunda doğru tahminler gerektiren milpas (ekin yetiştirme sistemi) tarımından doğdu. Maya dini, insanlığı evrenin döngülerine yerleştirmeye dayanır. Mayalar, kültürleri ve dinleri hakkında bize bilgi sağlayan çok önemli yazılı kayıtlar tuttular. Geride takvimleri ve sanatlarını da bıraktılar (Eerdman, 1982). Tanrılara gelince, Maya dini insanla tanrılar arasında bir sözleşmeydi. Tanrılar insana işinde yardım etmiş, ona yiyeceğini vermiş ve karşılığında insandan ödeme beklemişlerdir. İbadetler, ekinleri büyütmek için yağmur elde etmek gibi maddi amaçlara yönelikti, bu nedenle bereket tanrı ve tanrıçalarının hayatta kalmaları için gerekli olduğuna inanılıyordu (Sharer, 2006).

2.6.1.1. Tanrıça Ixchel

Ixchel doğurganlığın, hamilelik ve bereketin hamisi. Aynı zamanda bir Maya gökkuşağı tanrısıdır (Miller & Taube, 1993). Ixchel tarafından denetlenen, başlıklarında dokuma aletleri olan çeşitli yaşlı kadınların başkanlık ettiği bir doğumu gösteren bir Klasik Maya kabı olan Doğum Vazosunda temsil edilmiştir. Ixchel genellikle saçında yılanlar, eteğinde çapraz kemikler olan ve insan elleri ve ayakları yerine bazen pençeleri olan yaşlı bir kadın olarak tasvir edilir (Sharer, 2006).

Görsel 18. (yucatanoday.com ,2023)⁶

2.6.2. Aztek Uygarlığı ve Ana Tanrıça İnancı

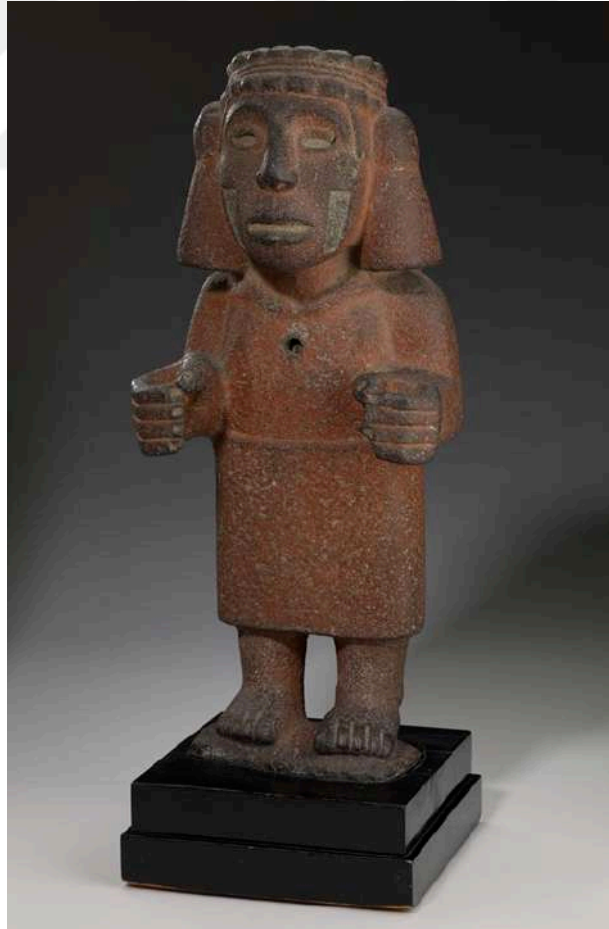
Aztek uygarlığı, MS 12. ve 13. yüzyıllarda Meksika Vadisi'nde gelişti(Burland & Forman, 1975). En büyük Aztek şehri başkent Tenochtitlan (günümüz Mexico City) idi. Azteklerin dini inançları, doğa algılarına, çiftçilik ve tarım bağımlılıklarına dayanıyordu. Düzensiz yağmurların olduğu bu vadi bölgesinde, kıtlık tehdidi kadar ekinlerin başarısız olduğunu görmek de çok yaygındı. Azteklerin günlük yaşamları, ekim, besleme ve hasat

⁶ <https://yucatanoday.com/en/maya-goddess-ixchel/>

gerektiren çeşitli yoğun tarım biçimleri etrafında dönüyordu. Aztek panteonunda salt sayılarda hükmeden, birçok bereket tanrı vardı. Bu tanrılar ve tanrıçalar mitlerde temsil edilmiş ve çömlere ve kodeks olarak bildiğimiz kutsal kitaplarla tasvir edilmiştir (Willis, 1993).

2.6.2.1. Tanrıça Chalchiuhtlicue

Chalchiuhtlicue, Aztek göllerin ve akarsuların tanrıçasıdır. Tlaloc'un karısıydı ve iki mısır tanrısı, Chicomecoatl (dişi yönü) ve Centeotl (erkek yönü) ile yakından özdeşleştirildi. Onun sıfatları arasında "Yeşim Etekli Hanım" ve "Deniz ve Göllerin Hanımı" yer alıyor. Ekinleri verimli hale getirdi, ama aynı zamanda kasırgalar ve kasırgalar yaratma ve boğularak ölüme neden olma gücüne de sahipti. Genellikle değerli taşlardan bir kolye, solmayan çiçeğin tohumları ile kaplı bir başlık ve deniz kabuğu ile süslenmiş mavi etek giyerek ve arabasını kaplayan turkuaz mozaiklerle temsil edilir (Miller ve Taube, 1993).

Görsel 19. Chalchiuhtlicue (Minneapolis Sanat Enstitüsü)

Bir Aztek sel efsanesinde, sular onları boğmasın diye insanları balığa dönüştürerek insanlığı korumuştur. Bir Aztek yazmasında, mısırın filizlenmesi için çok fazla yağmur getirdiği ve bir kuraklık döneminden sonra kocası Tlaloc'un, mısırın büyümesi için doğru miktarı sağladığı tasvir edilir. Chalchiuhtlicue aynı zamanda çocukların ve yeni doğanların koruyucusuydu (Burland ve Forman, 1975).

2.6.2.2. Tanrıça Chicomecoatls

Chicomecoatls, genel olarak mısır ve mısır yemeklerinin Aztek tanrıçasıdır. Adı "yedi yılan" anlamına geliyor. Aztekler ona "beslenme tanrıçası" derlerdi; bolluk tanrıçası ve mısırın dişi yönüdür. Chicomecoatls Aztekler için önemliydi ve her Eylül ayında onu temsil eden genç bir kız kurban edilirdi. Chicomecoatls genellikle elinde veya sırtında mısır başakları taşırken tasvir edilir. Mısırın kadını yönü olarak görülürdü (Miller ve Taube, 1993).

Görsel 20. Mısır Tanrısı (Chicomecoatls), bazalt

2.6.2.3. Tanrıça Cihuacoatl

Cihuacoatl bir Aztek toprak ve Ana tanrıçasıdır. Ayrıca doğum ve ebeliğin hamisidir. Cihuacoatl aynı zamanda "yılan kadın" anlamına gelir. Genellikle elinde büyük bir yılan ve kartal tüylü bir kalkan taşıırken tasvir edilir. Bazen iskelet cadı olarak, bazen de genç ve güzel bir bakire olarak tasvir edilir. Savaşçı olması muhtemel tanrıça, bir kalkan ve mızrak taşır, kükremesi savaş sinyaliydi (Miller ve Taube, 1993).

Görsel 21. Cihuacoatl'ın taş heykeli, bir yılan tarafından çevrelenmiş, sol elinde mısır tutuyor.

1.6.2.4. Tanrıça Coatlicue

Aztek mitolojisinin yeryüzü ve ana tanrıçası. Coatlicue, güneşin, ayın, yıldızların ve tüm Aztek tanrı ve tanrıçalarının annesidir. Adı "yılan etek" anlamına geliyor. Meksika Ulusal Antropoloji Müzesi'ndeki ünlü bir heykel, Coatlicue'nin yaratıcı ve yok edici olduğu fikrini temsil ediyor (Miller & Taube, 1993). Başları iki yılanın birleştirilmiş başlarından, elbisesi ise dokuma çingiraklı yılanlardan yapılmıştır. İri göğüsleri onu

besleyici bir anne olarak gösterirken, pençe gibi el ve ayak parmakları onu yiyip bitiren tehlikeli bir canavar olduğunu gösterir. İnsan derisinden bir giysi ve ortasında tek bir kafatası olan el ve kalplerden oluşan bir kolye takıyor. Bazen kesilmiş boğazından ve bileklerinden kanlar fişkırarak sakatlanmış şekilde “serpent skirt” tasvir edilir (Markman ve Markman, 1992).

Görsel 22. Coatlicue Heykeli (Mexico City Ulusal Antropoloji Müzesi)

2.6.3. İnkalar ve Ana Tanrıça İnancı

İnkalar, şu anda Ekvador, Peru, Şili, Kolombiya ve Arjantin olan eski bir uygarlıktı. Bu imparatorluk MÖ 1800'den 1500'lerin başına kadar devam etti. İnkalar, daha fazla tarım arazisi oluşturmak için dağların sarp yamaçlarının kenarlarını kesip teraslar yaparak teras çiftçiliğini geliştirdi. Ayrıca dağın içerisindeki su kaynaklarından teraslara su getirmek için sulama sistemleri kazdılar. İnkalar yollarının, teraslarının ve sulama hendeklerinin çoğu bugün hala kullanılmaktadır. Lamayı evcilleştirerek ve onu

insan ve malzeme taşımak için kullandılar. Lama ayrıca İnkalara, yün ve yiyecek sağladı (Malpass, 1996).

İnkalar her şeyin bir sebebinin olduğuna ve bunlara tanrıların sebep olduğuna inanıyorlardı. Tanrıların herkesi ve her şeyi kontrol ettiğine inandılar. Bu nedenle onları memnun etmeye çalıştılar. İnkaların temel geçim kaynağı tarım olduğundan, evcilleştirilmiş bitkilerin ekilip biçilmesi ve hayvanların yetiştirilmesi, bereket tanrıçalarını yatıştırmak, hayatta kalmaları için hayati önem taşıyordu (Malpass, 1996).

İnka mitolojisi, İnka inançlarını açıklamaya veya sembolize etmeye yardımcı olan bir dizi hikaye ve efsane içerir. Ne yazık ki, İspanyolların Peru'yu fethinin ardından gelen Hıristiyan rahipler, Quipus adı verilen düğümlü iplerde tutulan İnka kültürünün kayıtlarını yaktı. Böylece, bilinen her şey, İnka çanak çömleği ve mimarisindeki ikonografiden, yerli halklar arasında hayatta kalan mit ve efsanelere kadar rahipler tarafından kaydedilenlere dayanmaktadır (Malpass, 1996).

2.6.3.1. Tanrıça Mama Quilla

Mama Quilla, İnka'nın ay tanrıçasıdır, aynı zamanda evlilik ve adet döngüsü tanrıçasıdır. Kadınların koruyucusu olarak kabul edilir. Mama Quilla'yı çevreleyen mitler arasında gümüş gözyaşları döktüğü ve bir hayvan ona saldırdığında ay tutulmalarına neden olduğu yer alıyor. Genellikle gümüş göğüslü bir kadın olarak tasvir edilir (Malpass, 1996).

Görsel 23. Mama Quilla figürlü altın bıçak sapı

2.6.3.2. Tanrıça Pachamama

Pachamama veya Pacha-mama, tarımla ilişkili İnka Ana tanrıçasıdır. Pachamama genellikle "Toprak Ana" olarak çevrilir. İnka mitolojisinde Pachamama, ekim ve hasattan sorumlu bir bereket tanrıçasıdır. Ayrıca depremlere neden olabilir. Kocası, kaynaklara bağlı olarak ya Pacha Camac (bir yaratıcı-tanrı) ya da Inti'dir. Genellikle insan yüzü olan gümüş bir disk olarak tasvir edilir. Pachamama çok saygı görürdü ve Cuzco'da önemli bir tapınağa sahipti (Cobo ve Hamilton, 1990).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANA TANRIÇA VE ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDAN ÖRNEKLER

Bu bölümde ele alacağımız yerli ve yabancı sanatçıların, günümüzde dönüşen ve değişen Ana Tanrıça figürlerine ne kadar öykündüğü noktasına değineceğiz. Sonuç olarak hem Türkiye’den hem de diğer milletlerden olan sanatçıların Ana Tanrıçanın kimliğinden esinlenerek ve etkisinde kalarak eser üretme çabaları karşılaştırıldığında dönemsel ve teknik farklılıklar dahilinde ortak bir sanat dilinin oluştuğunu göreceğiz. Cumhuriyet döneminin başından itibaren günümüze uzanan süreçte, Türk seramik ve heykel sanatına yön veren isimlerden olan Gül Erali, Özdemir Yemenicioğlu, Sadi Diren ve Erdiñç Bakla’nın yanısıra günümüze doğru yaklaşan süreçte eserler vermiş Amerikalı Rudy Autio, Meksikalı seramik sanatçısı Irma Garcia Blanco, ile Peru’lu heykeltıraş Jose Luis Yamanaque’nin çağdaş Ana Tanrıça ve kadın yorumları incelenecektir.

3.1. Ana Tanrıça Formunu Kullanan Uluslararası Seramik Sanatçıları

3.1.1. Rudy Autio

Rudy Autio, Amerika Birleşik Devletleri’nde kil ile çalışan en usta ve etkili sanatçılardan biriydi. 1926’da Montana, Butte’de doğan Autio, kariyerinin büyük bir bölümünde bu bölgede yaşadı. Yirmi sekiz yıl boyunca Montana Üniversitesi’nde seramik bölümünün başkanlığını yaptı ve sonrasında Güzel Sanatlar Okulu’ndan Fahri Profesörolarak emekli oldu. Montana Üniversitesi’ne atanmadan önce Autio Montana’daki Archie Bray Seramik Vakfı’nın kurucusu ve yerli sanatçısıydı (www.rudyautio.com, 2023).⁷

Rudy Autio'nun öyküsünün özellikle önemli bir kısmı, Helena, Montana'daki Archie Bray Vakfı ile ilişkisidir. Autio lisansüstü eğitiminin ilk yılından sonra, en büyük hayali şirketin arazisinde bir sanat merkezi kurmak olan Archie Bray'in sahibi olduğu bir tuğla fabrikasında yazın işe girdi. Bir çanak çömleğin bu vizyonu gerçekleştirmek için iyi bir ilk adım olacağı düşünülüyordu. Tuğla fabrikasında tam gün çalıştıktan sonra, Autio ve diğer gönüllüler, çanak çömlek üretiminin ve satışının yapılabileceği bir bina inşa ederek fazladan saatlerce çalışacaklardı. Ayrıca özel aşağı çekişli, gazla çalışan fırınlar inşa ettiler. Aynı zamanda Autio kendi eserlerini üretmeye başladı ve yüksek lisans

⁷ <https://www.rudyautio.com/>

eğitimini bitirdikten sonra Bray'e geri dđnerek ilk yerli sanatçılardan oldu. Autio, 1957 yılına kadar Bray'de bu pozisyonda devam etti ve bu süre zarfında bir dizi büyük mimari komisyon gerçekleştirdi. Bray uzak olarak nitelendirilebilsede, yalıtılmış bir bölge değildi. Bernard Leach, Shoji Hamada, Rex Mason, Tony Prieto ve Carlton Ball gibi konuk sanatçılar dđnyanın her yerinden geldi. Archie Bray Vakfı bugüne kadar ÷lkedeki en prestijli okul ve tartışmasız en iyi ve en seşkin seramik kurumu olmaya devam ediyor. Bugün Çin, Rusya, Japonya, Orta Amerika, Kore, Afrika ve diğer birçok ÷lkeden sanatçılar Bray'i ziyaret etmeye, çalışmaya ve okumaya devam ediyor (www.amoca.org ,2023).⁸

Görsel 24. Rudy Autio(Astarte)

Autoio'nun bilinen en iyi eseri figüratif seramik kaplar olsada, çeşitli malzemeler ve farklı alanlarda performans göstermiştir. Seramik rölyef ve çini duvar resimlerinin yanı sıra bronz, beton, cam, fabrikasyon metal heykel ve renkli Rya duvar halılarının tasarımında uğraşmıştır. Görevlendirmelerin çoğu Kuzeybatı'daki kamu binaları için olsa da bir görevlendirilmesi Finlandiya'da olmuştur (www.rudyautio.com, 2023).⁹

⁸ <https://www.amoca.org/past-exhibitions/rudy-autio-in-the-round/>

⁹ <https://www.rudyautio.com/>

Görsel 25. Rudy Autio(Temple II)

3.1.2. Irma Garcia Blanco

Irma, 6 yaşından itibaren parlak renklerle bezenmiş ve detaylarla dolu kil figürleriyle annesinin mirasını sürdürüyor. Annesinin küçük figürler yapmasına yardım ederek çalışmaya başladı. Annesinin çömlekçi mesleğini geliştirerek devasa formlarda, çiçekler ile bezeli renkli seramik formlar yapmaya devam ediyor (“Great Masters of Mexican Folk Art”, 1998).

Irma, 1996 Banamex Kültür Ödülü ve Büyük Halk Sanatı Ustaları ve Margaret Sayers Peden'in "Out of Volcanos" adlı yapıtındaki ortak çalışmaları da dahil olmak üzere çok sayıda ödül ve takdir almıştır. 2012 yılında Durango şehrinde düzenlenen Banamex Kültürel Tanıtım sergisinde eserleri sergilendi. Aynı şekilde, eserlerin yaratımını ve işleyişini görmenin ve onları takdir etmenin önemli olduğunu düşünüyor. Hali hazırda gayri resmi bir okul kurarak topluluktaki başka sanatçıların eğitimine devam ediyor (es.wikipedia.org, 2023).¹⁰

¹⁰ https://es.wikipedia.org/wiki/Irma_Garc%C3%ADa_Blanco

Görsel 26. (www.flickr.com, 2023)¹¹

Birçok farklı form yapmasının yanı sıra Irma, Meryem Ana ve bölgesel Meksika motif ve inançlarına özgü eserlerde yapmasıyla biliniyor. Eserlerinde genellikle çömlekçi çarkını sınırlı olarak ise kalıp sistemlerini kullanıyor. Doğal renkli parçalar yapmayı seven sanatçı eserlerinin her detayını boyamaktan kaçınıyor (Great Masters of Mexican Folk Art, 1998).

3.1.3. Jose Luis Yamanaque

Jose Luis 1951 yılında Peru, Churauanas'ta doğdu. Erken yaşlarda çamuru şekillendirerek objeler yaratmayı seven sanatçı, çocukluk döneminde babası ile beraber yaptığı seramiklerin ticareti yapmıştır. Jose Luis, Arjantin'de seramik eğitimi, Amerika ve İtalya'da ise heykel sanatı eğitimleri görmüştür. Kişisel atölyesinde çalışmalarına devam eden Yamanaque, halen daha çeşitli kurum ve kuruluşlarda sanat eğitimi vermeye devam etmektedir (joseyamunaque.blogspot.com, 2023).¹²

¹¹ <https://www.flickr.com/photos/ilhuicamina/6733669687/>

¹² <http://joseyamunaque.blogspot.com/>

Görsel 27. Jose Luis Yamanaque, 2011.

Yamunaque, her çalışmasıyla, mirasının ve öğretilerinin güzelliğini ve sanatını somutlaştıran heykelsi parçalar yaratmayı amaçlarken, bugün için sahip olduğu tutku ve ilhamı ve geleceğe dair umutlarını ifade ediyor (joseyamunaque.blogspot.com, 2023).¹³

Kadim gelenekleri modern tekniklerle kendi füzyonunu kullanarak, bireysel sanatseverler ve özel/kamu kurumları tarafından aranan gemiler, kuşlar, soyut heykeller ve insan figürlerini içeren “Cerámica Infinital” adını verdiği önemli bir eser üretti. Yamunaqué, her çalışmasında, bugün için tuttuğu tutku ve ilhamı ve gelecek için umutlarını ifade ederken, mirasının ve öğretilerinin güzelliğini ve sanatını somutlaştıran heykelsi parçalar yaratmaya çalışıyor. Şu anda heykellerinden biri de kalıcı olarak, Kaliforniya Sacramento çanak çömlek müzesi içinde sergileniyor (joseyamunaque.blogspot.com, 2023).¹⁴

3.1.4. Sandy Brown

Sandy Brown, 1946'da Tichborne'da doğdu. Brown, gençliğinde İran'a gitti ve kendine özgü renkli mozaik karoları ve çok renkli kubbesiyle İsfahan'daki Jameh

¹³ <http://joseyamunaque.blogspot.com/>

¹⁴ <http://joseyamunaque.blogspot.com/>

Camii'nden büyük ölçüde etkilendi. Japonya'da Mashiko'daki Daisei Pottery'de dört yıl eğitim aldı. 1988'de Brown, British Council tarafından Avustralya'da ikamet eden yerleşik bir sanatçı olarak atandı. Brown'un stüdyosu ve galerisi, Kuzey Devon'daki Appledore'da eski bir eldiven fabrikasında bulunuyor. Brown, adını taşıyan bu müze, 2014 yılında Appledore'da kurulmuş olup, büyük ölçüde sanatçının eserlerini sergilemektedir (en.wikipedia.org, 2023).¹⁵

Görsel 28. (sandybrownarts.co.uk, 2023)¹⁶

¹⁵ [https://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Brown_\(ceramist\)#cite_note-Bevere-3](https://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Brown_(ceramist)#cite_note-Bevere-3)

¹⁶ <https://sandybrownarts.co.uk/temple/>

Görsel 29. (en.wikipedia.org, 2023)¹⁷

Temple adlı eseri, Derbyshire'daki Chatsworth House'da 2015 Sotheby's antısal heykel sergisi Beyond Limits için özel olarak tasarlandı. Tapınak elle yapıldı ve İnşaat Haberleri tarafından “12 aylık bir zaman dilimi içinde yapılan en büyük tek parça seramik heykel” olarak kabul edildi. Tapınak, 3.017 adet el yapımı duvar ve yer karosu ile 2.183 adet çatı kiremitinden dizayn edilmiştir. Haziran 2022'de Earth Goddess adlı eseri, Birleşik Krallık'ta şimdiye kadar dikilmiş en yüksek seramik sanat eseri oldu. Brown, Toprak Tanrıçası'nı yaratma motivasyonunu anlattı “... heykelin bir sansasyon oluşturmasını istedim ve onun kadın olmasını ve bir etki yaratmasını hedefledim”. Toprak Tanrıçası, şu anda Cornish kasabası St Austell'de bir meydanda bulunuyor (en.wikipedia.org, 2023).¹⁸

¹⁷ [https://en.wikipedia.org/wiki/Earth_Goddess_\(sculpture\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Earth_Goddess_(sculpture))

¹⁸ [https://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Brown_\(ceramist\)#cite_note-Bevere-3](https://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Brown_(ceramist)#cite_note-Bevere-3)

3.1.5. Kukuli Velarde

Kukuli Velarde, 1962 yılında Peru, Cusco'da kendisinden yüksek beklentiler besleyen gazeteci bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Genç yaşta kendini sanatla, özellikle de resim yoluyla ifade etmeye başladı. Gelişmiş becerileri nedeniyle sanatta bir sansasyon olarak kabul edilme noktasına geldi. Yetenekli bir ressam olarak tanınmasına rağmen, sanat yapmaya devam etmesi için baskı hissetti, bu da Velarde'nin sanatında bir serpinti yaşamasına neden oldu (en.wikipedia.org, 2023).¹⁹

Görsel 30. (www.kukulivelarde.com, 2023)²⁰

Sanatçı 1984'e kadar Meksika'da yaşadı ve Mexico City'deki San Carlos Akademisi'ne katılarak sanatla yeniden bağlantı kurmasını sağladı. 1988'de Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti burada seramik heykeller yaparak sanat çalışmalarına devam etti ve New York'taki Hunter College'dan Güzel Sanatlar Lisans derecesini aldı (en.wikipedia.org, 2023).²¹

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Kukuli_Velarde

²⁰ <https://www.kukulivelarde.com/portfolio/corpus/>

²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Kukuli_Velarde

Görsel 31. (www.kukulivelarde.com, 2023)²²

Velarde, Kolomb öncesi ilhamla heykeller yaratmak için kil kullanır. Ağırlıklı olarak kırmızı kil kullanan Velarde, Kolomb Öncesi dönemleri ve kolonizasyonun sonrasını tasvir eden seramikler ile dönemi yansıtmaya çalışan sanatçı, bir bakıma Perulu köklerine bağlı kalıyor. Velarde ayrıca, Kolomb Öncesi Peru'da kırmızı kilin geleneksel olarak kullanıldığı bilindiğinden, kil ile hissettiği ruhsal bağ nedeniyle çalışmalarında bu kili kullanmayı tercih ediyor. Velarde'nin seramik yolculuğunun başında Peru'daki seyahatleriyle bağlantılar kurar ve Güney Amerika ülkelerinin çanak çömleklerinde gördüğü kırmızı kili tanır. Bu aracı keşfettiğinde “Sihir gibiydi; muhteşemdi, aniden onun sesini bulan bir dilsiz gibi hissettim!” kelimelerini sarf etmiştir (en.wikipedia.org ,2023).²³

²² <https://www.kukulivelarde.com/portfolio/corpus/>

²³ https://en.wikipedia.org/wiki/Kukuli_Velarde

3.1.6. Mihail Chemiakin

1943'te Moskova, Rusya'da doğan Chemiakin'in erken yaşamına, kısmen ailesinin askerlik hizmeti nedeniyle sık sık seyahat etmesinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bugünkü St. Petersburg'daki İl'ya Repin Resim, Heykel ve Mimarlık Enstitüsü'nde okuduktan sonra, popüler Sovyet tarzı Sosyalist Gerçekçiliği terk ederek ün kazandı ve St. Petersburg Sanatçı Grubu'na dahil olmaya devam etti, burada Metafizik Sentezciliğin estetik incelemesini geliştirdi. En çok Nonconformist, Sürrealist, parlak renkli figür, ikonografi ve mekan kompozisyonlarıyla tanınan Rus sanatçıdır. Biçimsel stil ve formalite geleneklerinden kaçınan Chemiakin, eserlerinde genellikle bağlantısız dönemler, figürler, kinayeler ve geleneklere atıfta bulunarak Batı sanat tarihinin kanonundan ilham ve imgeler alır (www.artnet.com, 2023).²⁴

Chemiakin, ressam, sahne tasarımcısı, heykeltıraş ve yayıncıdır. St. Petersburg'un konformist olmayan sanat geleneğinin tartışmalı bir temsilcisidir. Rus heykeltıraş Mihail Chemiakin, Kybele yorumu ile heykel alanının yegane çağdaş temsilcilerdendir. “Cybele” heykeli, pek çok kültürde bilinen, kült bir kimlik olan Kybele'nin kamusal alandaki özgün örneklerinden biridir. Esere bakıldığında simgelediği kavramın açıkça Kybele ile özdeşleştirildiği gözlemlenebilir. Kybele'nin kavramsal boyutta devamı niteliğindeki Efes Artemisi'nin pek çok göğüs ile doğurganlık vasıflarının öne çıkarıldığı ve bu bağlamda ortak özellikler ile bağlantı kurulduğu aşıkâr şekilde görülmektedir. Eser, sekiz çift göğüs, dört kalça, 3 hayvan ve bir insan yüzü ile oldukça etkileyici ve modern bir çizgiyle potansiyel bir doğurganlık simgesidir (Aslan, 2010).

²⁴ <https://www.artnet.com/artists/mihail-chemiakin/>

Görsel 32. Mihail Chemiakin (Cybele) 1993

Detaylara indirgenildiğinde küçük Kybele idollerinin yorumlamaları kendinden daha abartılı, şiirsel ve içinde daha farklı sembolik değerleri yaşatmaktadır. Uygarlıkların sanatlarındaki bu abartma hususu, Nigel Spivey'e göre, 3 bin yıl önce baş göstermişti. Özellikle de konar-göçer toplumlardaki, abartılı şekilde büyük göğüslü, iri göbekli, dolgun uzuvlarıyla dikkati çeken Ana Tanrıça figürinleri, gerçek boyutlu kadın ölçülerinden bir hayli daha çok abartılmış fiziksel formlarıyla, sıradan figürler arasından sıyrılmıştır. Çünkü arketip toplumlardan bu yana, yorumlamada abartının zihnimizdeki kodları çekicilik üzerine oturtulmuştur. Dikkatle bakıldığında da mitolojik tarih, gerçekliğin anlatımını abartma tarihidir. Tarihin her aşamasında uygarlıklar gerçekten ziyade, abartı olanı, yorum katılanı seçmiştir. Sanatçılar bugün bile aynı mantalitede gizem ve hazzı abartıda arayarak yeni bir dünya oluşturma düşüncesindedirler (Erbay, 2008).

3.2. Türkiye’de Ana Tanrıça Formunu Eserlerinde Kullanan Seramik Sanatçıları

Bazı olguların birbirine benzeme durumuna dayalı düşünen antik insanın, kadının doğurganlık işlevi ile her türlü verimlilik olayını bir olarak algılaması sonucunda doğa ile özdeş bir kadın varlığını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla ilkel yaratılara yansıyan kadının özellikleri de bu temsile uygun olarak tasarlanmıştır (Roller, 2004).

Araştırmacılar, ilk yerleşim yerlerinden çıkarılan Ana Tanrıça heykelciklerinin, Anadolu’nun bilinenden de öncesi dönemlerinde genel geçer bir olgu olduğunu ve insanların bu inanca sahip olduğunu savunurlar. Fakat bazı tartışmalar bu heykellerin kült tapınım eşyaları olup olmadığı yönünde hala tartışılan önemli bir noktadır (Roller, 2004).

Sanat, antik toplumların bilinmeyenle arasındaki köprüdür. Dönemin insanının en büyük esin kaynağı doğa olmuştur. Bilişsel zekası gelişen insanoğlu doğayı gözlemlemiş, gündelik yaşamda kendisine yararı olacak unsurları derleyip kendi lehine olacak şekilde kullanmıştır. Uzun deneyimler sonucunda doğadaki benzerliğin etkisi ile yapılan yaratıcı çalışmalar, anlamları büyüyerek estetik endişe ile üretilmiş sanat eserlerine evrilmiştir. Yani insan doğadaki topladığı materyaller ile bu tanrısal güçleri maddeye dökerek kendine has bir vücutta cisimleştirmiştir. Doğanın işleyişini tek bir noktada birleştirmiş genel olanı tek bir kimliğe sığdırmıştır. Bu maddeleştirme güdüsünden hareketle tanrı ve din doğmuştur (Ersoy, 2016).

3.2.1. Sadi Diren

Diren’in yaşam öyküsüne göz geçirdiğimizde, zanaatkârlığın ve sanatçılığın, endüstrinin ve eğitimciliğin, yöneticiliğin ve sürekli öğrenciliğin ve kariyerleri hiçe sayışların, hedeflerin ve geri dönüşlerin, umutların ve umutsuzlukların, olanaksızlıkların ve mucizelerin vb. iç içe geçtiğine tanık oluruz.

Görsel 33. Sadi Diren, 1985

Sanatçı Geleneksel Türk seramik sanatına bağlı olduğundan, bütün Anadolu'nun bu iş için baştan aşağı köprü olduğundan bahsetmiştir. Çeşitli medeniyetlerin geçtiği bir köprüdür. Bu bakımdan zaten bir başlangıç noktasıdır. Herhangi bir durum, bir konu, orada konunun her türlü vardır. Semboller, idoller ve mitler, burada her şey var. Bu, ben olanı kopyalayarak yola çıktım demek değil tabiki. Olandan esinlendim ve çağdaşa taşıdım. Bu motifler, figür ve mitleri sanatımda kullandım. Taklit olarak yapmadım, bir figür ve simge olarak kullandım. Yıllarca bu böyle devam etti ve bu benim için bir yol oldu. Birçok sanatçı sanatımdan ve düşüncemden esinlendi (Bakış, 2011).

Diren'in yapıtlarında öncelikle beni etkileyen şey yalınlıktı. Bu yalınlıktan kastım sadece entelektüel bir yalınlaştırma düşüncesinden ziyade, daha çok sanat yapıyor gibi doğal, kendiliğinden bir dürtüsel gereksiniminden de kaynaklanmasındır. Sanatçılar için 'homoludik' terimi kullanılır. Sanatın 'ludik' bir iş olduğu vurgulanır. Özellikle Sadi

Diren'in yapıtları dikkate alınacak olursa eğer son derece yerinde bir söylemdir (artam.com, 2023).²⁵

Görsel 34. Sadi Diren, 2007

3.2.2. Erdinç Bakla

Bakla, 1939 Erzurum doğumludur. Heykel ve seramik sanatçısı olup aynı zamanda akademisyendi. Eserlerini genel olarak Hitit ve Troya gibi Anadolu Uygarlıklarından hareketle yapmıştır.

1950-55 yılları arasında ortaokul ve lise eğitimi sırasında sanata olan yatkınlığı ünlü resim öğretmeni Hüseyin Sevim tarafından fark edilerek yönlendirilmiştir. Sanat hayatının ilk eserlerini 1960 yılında Hitit sanatının sadeliğinden yola çıkarak yapmıştır. Bakla'nın amacı; Antik Dönem eserlerinin çağdaş sanat anlayışı, form ve malzemeler ile yeniden ele alınarak, Türk sanatının bu sayede kendi özünden beslenerek ilerlemesini sağlama amacıdır (www.guraymuze.com, 2023).²⁶

²⁵ <https://artam.com/makaleler/sanatici/sadi-direnin-sanatici-kisiligi-uzerine>

²⁶ <https://www.guraymuze.com/icerik/103/erdinc-bakla>

Görsel 35. Erdinç Bakla "Kapadokya Rüzgarı" 2015

Uzun dönem geleneksel Türk Çiniciliği alanında bilimsel çalışmalarda bulunmuş, İran'da ve Orta Asya'da Türk çiniciliğinin kökenleri konusunda araştırmalar yapmıştır. "Tophane Lüleciliği" ve "İstanbul'un 100 Çini ve Seramik Sanatçısı" adlı kitapları yayımlamıştır. Son zamanlarda Anadolu uygarlıkları üzerine figür çalışmaları yaparak, Çatalhöyük, Hitit, Troya, Göbeklitepe ve İdoller üzerine birçok sergi yapmıştır (akeramos.com, 2023).²⁷

²⁷ <https://akeramos.com/sergiler/erdinc-bakla/>

Görsel 36. Erdinç Bakla “Anadolu İdoller'i” 2016

3.2.3. Özdemir Yemenicioğlu

Yemenicioğlu 1948'de Balıkesir'de doğdu, Balıkesir Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü'nde görev yaptı. Avusturya devletinin verdiği bursla 1986 tarihinde Salzburg Yaz Akademisi'nde "Raimund Girke" ile çalışmıştır. Yemenicioğlu kendi imkânları ile 1991 yılında yine Salzburg Yaz Akademisi'nde "Jurgen Bötcher Strawalde" ile çalışmalarda bulundu (arhm.ktb.gov.tr, 2023).²⁸

Yemenicioğlu, Anadolu uygarlıklarından günümüze ulaşan eserleri, insanlığın çağlar boyunca oluşturduğu tarihsel ve sanatsal katman olarak gördüğünü ve bu eserlerden beslendiğini dile getirmiştir. Binlerce yıllık hafızası ile Anadolu uygarlıklarının zengin birikimi, sanatçının eserlerinde kadın kimliği ile ortaya çıkar.

²⁸ [https://arhm.ktb.gov.tr/artists/detail/2299/ozdemir-yemenicioğlu-1948-2020](https://arhm.ktb.gov.tr/artists/detail/2299/ozdemir-yemenicioглу-1948-2020)

Yemenicioğlu, eserlerinde bereketin, üretkenliğin ve doğurganlığın simgesi olan Ana Tanrıça kültü, çağdaş bir yorumla harmanlanır. Yemenicioğlu'nun coşkun tavrının yanı sıra, malzeme kullanımındaki farklılıklar da anlatımını güçlendiren olaylardır (arhm.ktb.gov.tr, 2023).²⁹

Görsel 37. (lebriz.com, 2023)³⁰

Sanatçının 'Göbekli Tepe Yorumları' serisinde bulunan eserlerinde de yer aldığı gibi; Kybele'nin genellikle gücün simgesi olan boğa figürü üzerinde otururken resmedildiği görülmektedir. Kybele'nin yansıttığı doğurganlık anlamının etkisiyle, boğa figürü üremeyi tamamlayan diğer bir unsur olarak önümüze çıkmaktadır. Kybele'nin boğa figürüyle bir arada bulunduğu eserlerinde boğa "erkek varlık olarak dölleyici yeteneği yansıtıyor ve gök tanrısını simgeliyordu. Çatalhöyük'ten 5000 yıl sonra Minatouros efsanesine göre büyük tanrıçadan birçok tanrını doğması gibi erkek tanrı dünyası da boğa sembolünden oluşmuştur (Atlı, 2002). Bunun yanında "Boğa, Anadolu ve yakın çevresinde, güç ve üremenin yanı sıra, toprağın sürülmesi ve tarımsal üretim üzerindeki etkin rolü nedeniyle saygı görmüştür. Bütün geçimi tarıma bağlı topluluklarda taşıdığı büyük önem göz önünde tutulursa, onun Hitit Döneminde tapınma konusu olması

²⁹ <https://arhm.ktb.gov.tr/artists/detail/2299/ozdemir-yemenicioğlu-1948-2020>

³⁰ <http://lebriz.com/pages/exhibition.aspx?exhID=555&lang=TR&bhcp=1>

Erikan, Duygu ve Meliha Yılmaz. “Özdemir Yemenicioğlu Eserlerinde Anadolu Uygarlıkları Etkisi ve Kybele’nin Çağdaş Yorumu anlam kazanmaktadır (Akurgal, 2008).

3.2.4. Gül Erali

1975 yılında Avusturya Lisesinden mezun olan Erali, sırasıyla 1976’da Viyana Güzel Sanatlar Akademisi Seramik bölümünde konuk öğrenci olarak devam edip, 1976-80 yıllarında Avusturya Linz Güzel Sanatlar Akademisinde Prof.Dr. Günter Praschak'ın öğrenci asistanlığını yapmıştır. Almanya'da Kroninger Keramik'te Jörg van Manz'ın yanında stajını tamamlamıştır. 1981’de İDGS Akademisi Seramik Bölümünde Prof. Sadi Diren’in atölyesinden mezun olmuş, aynı yıl kendi kişisel atölyesini kurarak sanatsal performanslarına başlamıştır. Sanatsal çalışmalarla aynı zamanda atölyesinde çocuklar ve yetişkinlere seramik kursları vermiştir (www.hobigaleri.com, 2023).³¹

Görsel 38.39. Gül Erali, “Toprağın Tanrıçaları” 2004

Gül Erali, “Toprağın Ana Tanrıçaları” adını verdiği eserlerinde Anadolu'nun güçlü tarihine dikkat çekmektedir. Eserlerinde görülen ana tema; kadın, doğurganlık,

³¹ <http://www.hobigaleri.com/>

doğanın ve toprağın bereketi “Ana Tanrıça” ile kadında bir araya getirilmiştir. Görsel 33 ve 34’te görülen soyut heykeller ve dişi formlar idolleşmiştir. Bereket yuvarlaklarını içlerinde taşıyan eserler, onları koruyan ve saklayan bir görünümüdür. M.Ö. 6000–7000 yıllarına tarihlenen Çatalhöyük kazılarındaki buluntularında oturan, geniş basenli, göbekli ve iri memeli ana tanrıça figürlerinin bazılarının göğüslerinde küçük erkek figürleri varken, bir bölümünün de yanlarında görülen yırtıcılar, Ana Tanrıçanın doğaya egemen olduğunun en yalın kanıtıdır. Doğanın verimliliği, toprak ve “Ana Tanrıça” iç içe geçmiş kavramlardır. Ana tanrıça (doğa) doğurgandır ve doğurduklarını Tanrı Kronos (Zaman) yutar. Kronos ana tanrıçanın hem kardeşi hem kocasıdır. Gül Eralı; Tanrıçanın dişiliğini, doğurganlığını ve anneliğini farklı yollarla eserlerinde işlemiştir. Tasarımları stilize edilmiş kadın figürlerine ait birer top haline getirilen göğüsler üzerine, Ana Tanrıça figürlerinden doğrudan alınan göğüs formlarını dekoratif olarak yerleştirerek bu detayları renkli astarlarla destekleyerek güçlendirmiştir (Saçlıoğlu, 2004).

3.2.5. Deniz Onur Erman

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü’nde 2001’de Lisansını, yine aynı kurumda 2003’de “Çağdaş Türk Seramik Sanatında Birey-Toplum Konusunun Figüratif Olarak İşlenişi” konulu tezi ile Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. İngiltere’de University of Wales Institute Cardiff, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Seramik Bölümü’nde 2005’de “Porselen ve Yüksek Pişirim Teknolojisi” üzerine M.A. Attachment eğitimini bitirmiştir. 2009’da Hacettepe Üniversitesi’nde “Seramik Sanatında Kuş Figürü Üzerine Kişisel Uygulamalar” başlıklı tezi ile Sanatta Yeterlik derecesini kazanmıştır. Ankara’da kendi seramik atölyesini 2013’te kurmuştur. 2007 senesinde ise Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde başlayan akademik çalışma hayatını, 2019’dan bu yana Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü’nde devam ettirmektedir. Sanatçının eserleri, yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen pek çok sergi, yarışma, bienal ve etkinliklerde sergilenmektedir. Beş ödülü bulunan sanatçının açtığı altı kişisel sergisi, ulusal ve uluslararası pek çok makalesi yayımlanmıştır. Katıldığı birçok kongre ve sempozyum bulunmaktadır (www.galerisoyut.com, 2023).³²

³² <https://www.galerisoyut.com.tr/deniz-onur-erman-2020/#sanatci-tab>

Görsel 40.41. Deniz Onur Erman, Büyülü Bahçe Sergisi, 2012-2015

Sanatçının sanatsal olarak merkeze aldığı öncelikli konular daha çok figüratif anlatımlar ile kadın figürü üzerinde yoğunlaşmıştır. Hamilelik sürecindeki kadının heyecanlı bir şekilde doğumun bekleyiş sürecini hikayeci ve mizahi bir üslupla tasvir ettiği porselen eserlerden oluşan “Büyülü Bahçe” sergisinde; hamile kadınlar neşeli, huzurlu bir bekleyiş içindedir. İçerisinde buldukları bu dönemin ruh haliyle kadınların kimisi göbeğini okşarken, kimisi de çayını yudumlar, örgüsünü örer, kimisi leziz bir elmadan bir ısırık alır ki aslında o kadının cennetten kovulmasının hikayesini anlatan elmaya da bir göndermeye ithaf edilir. Eserlerin saçlarına konan uçuşan kelekler, kuşlar, ayaklarına dolanan kediler ile hamileliğin sıkıntılı dönemlerinin çok uzağında masalsı, büyülü güzellikte bir bekleyiş dönemi hissettirmek amaçlanır. Dolgun yuvarlak karınların içinde, doğacağı günü bekleyen huzurlu bebekler, onları umutla bekleyen mutlu anneler, üzerlerini saran renkli ve çiçekli elbiseler büyülü birer bahçeye dönüştürmüştür. Sanatçının figürlerinde kullandığı pastel tonlar, astar ve sırlar ile, tamamlayıcı yan malzemeler çalışmalara naif, eğlenceli, mizahi bir hava oluşturmuştur (Erman, 2019).

3.3. KİŞİSEL UYGULAMALAR

Avcılıktan toplayıcılığa, göçebe bir hayattan yerleşik yaşama, yaratıcı doğadan antropomorfik biçimli tanrılara evrilen insanoğlu yaşamının her döneminde inanmaya ihtiyaç duymuştur. Güçlü bir varlığın egemenliği insanın kendinde olan eksiklikleri tamamlandığı düşüncesi ile teskinde bulunmuştur. Tezimde bahsettiğim Ana Tanrıça olgusunun ne denli önemli olduğu, kadının açıklanamayan doğum olayının ilahi bir anlam içerdiğini düşünen ilkel insanın yaratıcı dürtü ile olayı sanata dönüştürmesi bu yola çıkmamdaki nedenlerin en etkin faktörüdür.

Bu bölümde Kadını doğurganlığı üzerine birleşen kavramlar üzerinden ortaya çıkmış Ana Tanrıça kült inancının Anadolu'daki yaygın ve zengin gelişimini örnek alıp buluntular üzerinden incelemelerde bulunup Tasarımlar yapıp sonucunda uygulama kısmına geçeceğim

Ana Tanrıça heykelciklerinin plastik bir değer olarak, günümüz çağdaş seramik sanatında sanatçılar tarafından hala kullanılabilir oluşu, farklı kültürleri kendi içinde barındırmış olan Anadolu'nun bu konuda ne denli zengin olduğunu gösterir. Kültür ve sanatsal değerlerin, sanatçıların ürettikleri eserler nezdinde topluma aktarılması, Anadolu'da bu kadim geleneğin gelecekte de coğrafyayı etkileyeceğinin en etkin kanıtıdır. Anadolu'nun kültür hafızasından bazı değerlerin gün yüzüne taşınarak sanat icra eden bazı seramik sanatçıların çalışmaları, Ana Tanrıça Heykelcikleri ile ilgili yorumları, günümüzde yaşayan ve üreten sanatçıların geçmiş ustalar ve sanatçılardan bu minvalde etkileri bariz gözlemlenmektedir. Plastik değer olarak üretilen bu Ana Tanrıça Heykelciklerinin günümüzde karşılığı biçimsel olarak farklılıklar göstermektedir. Geçmişten günümüze söylentilerin etkisinde ulaşılan Ana Tanrıça kavramı, günümüz sanatçıları tarafından anlamı yaşatılarak, bozulmadan olduğu gibi değerlendirilip günümüz çağdaş sanatında uyarlanır. Geçmiş ile günümüz arasındaki kültürel bağ, üretilen yeni çalışmalar sayesinde geleceğe plastik bir değer olarak kalır. Çalışmanın bu bölümünde Ana Tanrıça heykelcikleri üzerinden yapılan ilgili yapılan araştırmayı, günümüzde görsel olarak ortaya koyan uygulama çalışmaları da yorumlanmış ve sanatçı tarafından sanat eseri olarak üretilmiştir. Teze ilişkin özgün seramik eser uygulamalarında “Ana Tanrıça” olarak adlandırılan doğurgan kadın formları şekillendirilirken, model kalıp yöntemi ile döküm çamuru kullanılmıştır. Kurutulduktan sonra 1040°C bisküvi pişirimi yapılarak renklendirme oksit boya ve dokulu

yerlere yedirilmiş ve bazı yerler silinmek suretiyle antik eser etkisi verilmiştir. Uygulama çalışmasında oluşturulan ve soyulma hissi veren kabuksu dökülen dokular; doğurgan kadının doğum anında enerjisini açığa çıkartırken ve yeni bir varlığı dünyaya getirirken vücudunda oluşan çatlamalardan, yırtıklardan esinlenerek tasarımda uygulanmıştır. Seramik uygulama çalışmalarımda, genel olarak başta Anadolu olmak üzere, araştırmasını yaptığım dünya uygarlıklarından etkilendiğim bir gerçektir. Kişisel uygulamalarımda figüratif Ana Tanrıça heykelciklerinin çağdaş yorumuyla ilgili Anadolu’da özellikle, Neolitik ve Paleolitik dönemlerden kalma “Ana Tanrıça” buluntulardan hareketle, Anadolu’da kadın ve doğurganlık konusu incelenmiştir. Ana Tanrıça ve doğurganlık olgusunu vurgulamak için ise malzemeyi bilinçli kullanarak etkin ve yetkin eserler oluşturulmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Şekillendirme ve Modelleme

Yaradılışın tüm yönlerini takip eden, doğum, yaşam, ölüm gibi sürekli değişim gösteren hayat döngüsünü temsil eden Toprak, Ana Tanrıçanın en genel sembolüdür. Semboller bakımından Ana Tanrıça kültü zengin bir çehreye sahiptir. Dişil enerjiyi yansıttığına inanılan ayın her evresi Ana Tanrıçanın farklı bir dönemini anlatmaktadır.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 42. Atölye içi uygulama

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 43. Atölye içi uygulama

Ana Tanrıçanın gizemi, Ayın gizemi olarak kabul edilmiş ve bu fikrin biçimsel oluşumları Efes'in Artemis'i Anadolu'nun Kybele'si gibi kült heykellerinde hayat bulmuştur.

Paleolitik dönem Tanrıça İdolları, kadının dönem içerisindeki yerini ve konumunu anlatırcasına bizlere yol göstermiştir. Dönem insanları yüce bir amaca hizmet etmek ve o gücün koruyucu tarafına sığınmak için doğum, bereket ve toprakla özdeşleşmiş olan kadının ilahi tavrından yola çıkarak Ana Tanrıça kültürünü ortaya çıkartmışlardır.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 44. Kúbik İdol Tasarımlar

Kadınla özdeşleşen doğurganlık, verimlilik ve annelik kavramı farklı coğrafyalarda değişiklik gösterse de Ay ile de özdeşleştirilmiştir. Ay, kadının kişiliği ile bütünleşen farklı biçimleriyle kendini ifade eder. Eserin yapım aşamasındaki plastik oluşumlar konu bütünlüğüne hizmet edecek şekilde yerleştirilen sekizli idol tanrıçalar, Ay'ın evrelerini temsil edecek şekilde bezemeler ile renklendirilmiştir.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 45. Tabak içi İdol Tasarım

Görsel 46. Tabak içi İdol Tasarım (Detay)

Anadolu'da pek çok farklı bölgede benzer Ana Tanrıça heykelcikleriyle karşılaşılır. Bu benzerlikler öylesine güçlüdür ki aynı dönem heykelciklerin hemen hemen hepsinde şişmanlık karın, kalça ve göğüsler vurgulanmıştır. Anadolu'da bulunan bu Ana Tanrıça heykelciklerinin biçimsel değişimlerinden esinlenerek ortaya koymuş olduğum eser çalışmasını keskin hatlı figüratif betimlemeler olarak tanımlayabiliriz. Seramik döküm çamuru ile oluşturulan figürler kafasız, kolsuz ve bacaksızdır. Figürlerin sadece gövde kısmı ele alınmıştır.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 47. Kúbik Tors Tasarım

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 48. Kúbik Tors Tasarım

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 49. Kübik Tors Tasarım

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 50. Kübik Tors Tasarım

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 51. Kübik Tors Tasarım

Kadının doğurganlığı toprakla dolayısı ile ilahi sembollere konu olmuştur. Bu ilahi sembollerden biri ise üçgendir. Kadının cinsel organını niteleyen üçgen formları, tarihte pek çok antik ve çağdaş sanatçıyı etkileşim içerisinde tutmuştur. Seramik döküm tekniği ile oluşturulan parçaları bir araya getirip bir bütün elde etmek amaçlanmıştır.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 52. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 53. Üçgen biçimli İdol Soyutlamaları

3.3.2. Bisküvi Pişirimi ve Sür-sil Uygulama

Bu aşamada farklı tekniklerle şekillendirilmiş formlar bir süre kurutulduktan sonra elektrikli fırında 1040 derecede bisküvi pişirimleri gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 54. Bisküvi Pişirimi Yapılmış Ürünler

3.3.2.1. Sür-sil Uygulama

Bisküvi Pişirimi yapılmış olan seramik formların antik etkiye sahip olması için sür-sil tekniği ile oksit uygulaması yapılmıştır. Bünye üzerine mangan oksitin sürülüp nemli bir sünger ile temizlenmesi ile antik etki oluşturulmuştur.

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 55. Sür-sil Uygulanmış Kübik İdol Tasarımlar

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 56. Sür-sil Uygulanmış Tabak İçi İdol Tasarımlar

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 57. Sür-sil Uygulanmış Kübik Tors Tasarımları

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 58. Oksit Uygulanmış Kübik Tors Tasarım

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 59. Sür-sil Uygulanmış Kübik Tors Tasarımları

Kaynak: Halil İbrahim TUNÇ arşivi

Görsel 60. Sür-sil Uygulanmış Üçgen Biçimli İdol Tasarımları

Formlar Seramik Döküm yöntemiyle şekillendirilmiş, malzeme olarak bünyede beyaz döküm çamuru kullanılmıştır. Kalıptan çıkan ürünler birbirlerine montajlanarak estetik kaygı içeren sanat objelerine dönüşmüştür 1040 derecede bisküvi pişirimi ve daha sonrasında Sür-sil tekniği uygulanmıştır. Dikdörtgen form üzerinde düzenlenmiş olan geometrik yapılar Anadolu'nun en kadim inançlarından olan Ana Tanrıça kült inançlarından esinlenerek şekillendirilmiştir. Arkeolojik kazılar esnasında çıkan Ana Tanrıça heykelciklerinden yola çıkılan bu çalışmada stilize edilerek yorumlanmıştır. Anadolu'nun tarım arazilerinde toprağı işleyen insanoğlu için kadının doğum esnasında ilahi bir durum sergilediği için kutsal olduğuna inanmışlardır.

Eserlerimde sadelikten ve basit olanın ruhumda ortaya çıkardığı huzurlu bir bütünlükten bahsedebilirim. Sanat hayatım sürecinde hem eğitim hem de özel sektörde geçirdiğim süre boyunca hedeflediğim yalın olanı ortaya çıkartmak ve doğanın sadeliğinden beslenmek olmuştur. Bu düşüncenin içimde var olduğu bir gerçek olmasının yanı sıra ilgili olduğum Anadolu'nun antik inancını genel şekilde kapsayan, onu her medeniyetin sanatına ve ruhuna işleyen Ana Tanrıça kültürünü sade bir üslup ile işleyen amaçladığı ufak deformasyon hareketleri ile eserlerine ruh katan seramik camiasının saygı duyduğu Sadi Diren'den etkilendiğimi söylemek çokta garip olmayacaktır. Sadi Diren'in gösterdiği başarı ve eserlerindeki şaşmak bilmeyen çizgisinin takdire şayan bir hayranlığı hak ettiği kanaatindeyim.

Tüm kişisel söylemlerimin sonunda, idolüm olan Usta Sanatçı Sadi Diren'i saygı ve rahmetle anıyorum.

SONUÇ

Bu tezde Ana Tanrıça kült inancının dünya mitlerindeki yerini kaynak tarama ve belgesel tarama modeli ile açıklanmaya çalışılmış, farklı coğrafyalarda ve Anadolu'da bu kültü ilgi duyan sanatçılar tarafından yapılan eserler incelenmiş, incelenen bu eserler bağlamında tasarım süreci yürütülmüş, sonucunda ise tasarımlara bağlı kalarak döküm elle şekillendirme ve eserin estetik bütünlüğüne bağlı kalacak şekilde çağdaş sanat eseri olarak ele alınmıştır.

Araştırmada esinlendiğim ve takipte kalıp tezde bahsettiğim sanatçıların eserlerindeki yorumlamaları bağlamında, Ana Tanrıça Kült inancına uygun veya yorumlamalar bütününde bağ kurulmuş; bu bağın sonucunda eserlerin estetik kaygı güdüp gütmeye dikkat edilmiştir. Tarafımda şekillendirdiğim eserlerin endüstriyel ve sanatsal çizgide fark yaratması amaçlanmıştır. Bu fark seramik sanatının tek tipli kalmaması gerektiğine, gerekirse endüstriyel nesnenin sanatsal bir ifade ile engelleri parçalayıp kabuğundan sıyrılabileceği düşüncesini ortaya çıkartmaktadır.

"İnsan bu durumda dünyada görünmeyen şeylere ihtiyaç duyup doğaüstü olanın üzerine düşünmeye başlıyor. Düşündüğü şeyler isimlerle ifade ediyor ve İkel Çağ insanının somut dünyasının dışında, soyut bir dünya oluşturuyor. Bu durumun sonucunda hayvanlar, artık resmin konusu olmaktan çıkıyor. Gelişmenin, verimliliğin, büyümenin nedenleri somut şeyler olmayacağından, bunların sembollerle ifadesi başlıyor. Verimlilik, kadın ve doğum sembolleriyle ifade ediliyor. Bundan dolayı yerleşik hayata geçiş ve tarım toplumların ortaya çıkması ile kadın heykelleri çoğalıyor" (Turani, 1992).

Edebiyat birçok farklı bilim dalı ile iç içedir. Tarih, felsefe, sosyoloji gibi bilim dalları edebiyatında faydalandığı alanlar olmuşken, mitoloji de bunlar gibi edebiyatın sıkça başvurduğu kaynaklardan olmuştur. Zira mitler edebiyatların ilk örnekleri olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple mitolojiden yararlanan her yazar, şair ve sanatçı da mitlerin günümüze kadar aktarımına katkı sağlamışlardır. Günümüze kadar gelen ana tanrıça da bu araştırmada farklı kültürlerin mitlerinde araştırılıp incelenmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak kaynak tarama ve belgesel tarama modeli üzerinden mit ilişkisi üzerinde durulmuştur. Burada insanların mitlerin aracılığı ile evrenle ilgili kavrayamadıkları ve açıklama getiremediklerine dair bilgiler ortaya koyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mitler ile alakalı ulaşılan bir diğer sonuç ise dünyada yaşanan birçok önemli

olayın mitler sayesinde bilinmesini ve bu olayların bir daha yaşanabileceğini hatırlatan özellikte oluşlarıdır.

İlk çağlardan günümüze kadar doğurganlık kavramı sanatta her zaman var olmuştur. En erken kanıtları, mağara duvarlarına çizilen insan ve hayvan çizimlerindeki hamile ve doğuran figürler biçiminde ya da erken dönem seramikten yapılan kadın figürleri ile karşımıza çıkmaktadır. Kadınsı özelliklere sahip olan her şey, üreten, çoğalan, yaşamı devam ettiren özelliği neticesinde hayranlık uyandırmış ve tarih boyunca hemen her kültürde kutsal varsayılmıştır. Kadın ve toprağın doğurganlığı, verimliliği ve yaşamı devam ettiren bu yönü, birbirleri ile özdeşleştirilmiştir. Toprak, dışının bu özelliği ile 'toprak ana' olarak anılmıştır. İlkel topluluklar, kadını ve toprak ile eş tutmuş, doğaüstü bir güç olarak kabul görmüş ve onlar adına kurbanlar adanmış, törenler yapmış, heykeller şekillendirmiş, tapınaklar inşa etmiştir. Tarih öncesine dayanan bu gelenekler zamanla, insanın geçirdiği sosyokültürel değişimlerle beraber değişmiştir ancak şu bir gerçektir ki; sanat adı verilen dürtü ile biçim yaratma sürecinde kadın ve kadının doğurganlığı her çağda yerini ve önemini koruyarak sanatçının ilham aldığı temel unsurların başında yer almıştır. Doğuran, büyüten, üreten kadın gibi sanat eseri de sanatçının doğurduğu, var ettiği ve ürettiğidir. Bu bağlamda sanat eseri de bir doğurganlık ürünü olarak kabul edilebilir. Bu yorumlardan yola çıkarak kadının sanatta ve sosyal alanlarda sadece doğurganlık sıfatı ile ilişkilendirildiği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Düşüncede ve eylemde, yaratım sürecinden de bahsedilmelidir. Sanatın kendisi de doğurgan bir kavramdır.

Her çağın ve bölgenin kendine özgü bir doğurganlık anlayışı geliştirdiğini arkeolojik bulgulardan elde edilen verilerden gözlemlemek mümkündür. Kadın ve doğanın yaratıcı, koruyucu gücüne her zaman ihtiyaç duyulur. Özünde sevgi ve koruyuculuk taşıyan bu gücün sanatın pek çok dalında, özgün tasarımları bulunan sanatçıları etkilemesi kaçınılmazdır. Doğurganlık konusu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de sanatın her alanında sanatçının ilgisini cezbetmektedir. Pek çok seramik sanatçısı eserlerinde bu konudan faydalanmakta ve özgün üretimlerini bu konu çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Bu konunun gelecekte de birçok sanatçıya ilham veren, özgün bir konu olarak varlığını devam ettireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (1978). ANCIENT CIVILIZATIONS AND RUINS OF TURKEY. NET Turistik Yayınlar, 1990.

Aslan, A. (2010). Steatopijik Ana Tanrıça Heykelcikleri ve 20. Yüzyıl Heykel Sanatına Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Atlı, H.E. (2002). Hitit Heykellerindeki Sembollerin Yapıtlarına Yansımaları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bakış, H. (2011). Seramikte bahar mevsimi Unicera 2011. Türkiye Seramik Federasyonu Dergisi, 35, 142. <https://doi.org/1304-6578>

Boatwright, M. T., Gargola, D. J., ve Talbert, R. J. A. (2004). The Romans From Village to Empire. İçinde The Romans. Oxford University Press Inc. 2004. <https://doi.org/10.4324/9781315739922>

Bottero, J. (1992). Mesopotamia Writing, Reasoning and the Gods. Chicago Üniversitesi Press, 1995.

Bowker, J. (2006). World Religions: The Great Faiths Explored, Explained. Dorling Kindersley, 2006.

Burland, C., ve Forman, W. (1975). Feathered Serpent and Smoking Mirror (K. Üniversitesi (Ed.)). Orbis Yayınevi, 1975.

Cobo, P. B., ve Hamilton, R. (1990). İnkâ Dini ve Gelenekleri (Virginia Ü). Texas Press Üniversitesi, 1990.

Connolly, P., ve Dodge, H. (1998). The Ancient City: Life in Classical Athens & Rome. Oxford University Press, 1998.

De Grummond, N. T. (2006). Etruscan Myth, Sacred History, and Legend (Indiana Un). Pennsylvania Üniversitesi Yayınları, Incorporated, 2006.

Eerdman, W. B. (1982). Eerdmans' Handbook to the World's Religions. W.B. Eerdmans Publishing Company, 1982.

Efeakdoğan, A. (2015). Ana Tanrıça Heykelcikleri'nin A Anadolu'da Biçimsel Değişimiyle Çağdaş Türk Seramik Sanatına Plastik Değer Olarak Yansması. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Erbay, M. (2008). Sanat: Gerçeğin Abartısı. Artist Modern, Kasım 2008. s: 94

Erman, D. O. (2019). Antik Çağdan Günümüze Seramik Kültürü ve Doğurganlık Kavramı. Sanat ve Tasarım Dergisi, 24(51009/665634), 143–169.

Ersoy, A. (2016). Sanat Kavramlarına Giriş. Yorum Sanat Yayıncılık.

Graves, R. (1990). The Greek Myths. Penguin UK, 1990.

- Great Masters of Mexican Folk Art.** (1998). Fomento Cultural Banamex, 551.
- Grimal, P.** (1990). **A Concise Dictionary of Classical Mythology** (S. Kershaw (Ed.)). Blackwell, 1990.
- Hamblin, D. J.** (1976). **The Etruscans.** Time-Life Books.
- Hawkins, P. S.** (1981). From Mythography to Myth-Making: Spenser and the Magna Mater Cybele. **The Sixteenth Century Journal**, 12(3), 50–64. <https://doi.org/10.2307/2539786>
- Hooke, S. H.** (2015). **Ortadoğu Mitolojisi.** İmge Kitabevi Yayınları, 2015.
- Ions, V.** (1965). **Egyptian Mythology.** P. Bedrick Books, 1983.
- Jacobsen, T.** (1963). Antik Mezopotamya Dini: Temel Endişeler. **American Philosophical Society**, 107(6), 473–484. <https://doi.org/986107>
- Kitagawa, J. M.** (1987). **On Understanding Japanese Religion.** Princeton University Press, 1987.
- Leick, G.** (1991). **A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology.** Psychology Press, 1998.
- Littleton, C. S.** (2002). **Shinto.** Oxford University Press, 2002.
- Malpass, M. A.** (1996). **Daily Life in the Inca Empire.** Greenwood Publishing Group, 1996.
- Markman, R. H., ve Markman, P. T.** (1992). **The Flayed God: The Mesoamerican Mythological Tradition : Sacred Texts and Images from Pre-Columbian Mexico and Central America.** HarperSanFrancisco, 1992.
- Mercatante, A. S., ve Dow, J. R.** (2009). **World Mythology and Legend.** Facts On File, 2009.
- Miller, M., ve Taube, K.** (1993). **The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya: An Illustrated Dictionary of Mesoamerican Religion.** Thames & Hudson (February 1, 1993).
- Patai, R.** (1983). **The Hebrew Goddess.** Newnes, 1983.
- Roller, L. E.** (2004). **Ana Tanrıça'nın İzinde Anadolu Kybele Kültü** (B. Avunç (Ed.)). Homer Kitabevi.
- Seeher, J.** (2002). **Hattuşa rehberi: Hitit başkentinde bir gün.** Ege Yayınları, 1999.
- Sharer, R. J.** (2006). **The Ancient Maya.** Stanford Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Sönmezdağ Zöngür, C.** (2017). Hinduizm'in Önemli Tanrı ve Tanrıça Heykelleri. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 52(5), 113–147. <https://doi.org/10.16992/ASOS.12611>

Starr, C. G. (1965). A History of the Ancient World. Oxford University Press, 1991.

Stevens, K. G. (2001). Chinese Mythological Gods. Oxford University Press, 2001.

Tubb, J. N. (1998). Peoples of the Past: Canaanites. Oklahoma Üniversitesi Yayınları, 1998.

Turani, A. (1993). Sanat Terimleri Sözlüğü, Evrim Matbaacılık Ltd. Şti. İstanbul.

Willis, R. G. (1993). World Mythology The Illustrated Guide (Roy G. Willis (Ed.)). Oxford University Press, 2006.

İNTERNET KAYNAKÇASI

- <http://www.anadoluuygarliklari.com/hititler/> Erişim Tarihi (03.12.2022)
- <http://www.anadoluuygarliklari.com/frigler/frig-dini/> Erişim Tarihi (03.12.2022)
- <https://www.anadoluuygarliklari.com/lidya/lidyada-din/> Erişim Tarihi (10.01.2023)
- <https://www.anadoluuygarliklari.com/lidya/> Erişim Tarihi (06.12.2023)
- <https://www.rudyautio.com/> Erişim Tarihi (17.03.2023)
- <https://www.amoca.org/past-exhibitions/rudy-autio-in-the-round/> Erişim Tarihi (29.03.2023)
- <https://www.rudyautio.com/> Erişim Tarihi (29.03.2023)
- <https://www.flickr.com/photos/ilhuicamina/6733669687/> Erişim Tarihi (29.03.2023)
- <http://joseyamunaque.blogspot.com/> Erişim Tarihi (19.02.2023)
- <https://artam.com/makaleler/sanatci/sadi-direnin-sanatci-kisiligi-uzerine> Erişim Tarihi (29.03.2023)
- <https://www.guraymuze.com/icerik/103/erdinc-bakla> Erişim Tarihi (20.03.2023)
- <https://arhm.ktb.gov.tr/artists/detail/2299/ozdemir-yemenicioglu-1948-2020> Erişim Tarihi (23.03.2023)
- <http://lebriz.com/pages/exhibition.aspx?exhID=555&lang=TR&bhcp=1> Erişim Tarihi (20.03.2023)
- <http://www.hobigaleri.com/> Erişim Tarihi (23.03.2023)
- <https://www.galerisoyut.com.tr/deniz-onur-erman-2020/#sanatci-tab> Erişim Tarihi (23.03.2023)
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Brown_\(ceramist\)#cite_note-Bevere-3](https://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Brown_(ceramist)#cite_note-Bevere-3) Erişim Tarihi (23.05.2023)
- <https://sandybrownarts.co.uk/temple/> Erişim Tarihi (26.05.2023)
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Earth_Goddess_\(sculpture\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Earth_Goddess_(sculpture)) Erişim Tarihi (13.05.2023)
- <https://www.kukulivelarde.com/portfolio/corpus/> Erişim Tarihi (29.05.2023)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Kukuli_Velarde Erişim Tarihi (30.05.2023)
- <https://www.artnet.com/artists/mihail-chemiakin/> Erişim Tarihi (30.05.2023)
- https://es.wikipedia.org/wiki/Irma_Garc%C3%ADa_Blanco Erişim Tarihi (01.06.2023)